

Přítomnost

ROČNÍK XVI.

V PRAZE 3. KVĚTNA 1939

ZA K 2.—

O české státotvornosti

JAN FLORA

Co očekává Čech od Čecha

MILENA JESENSKÁ

Průmysl a český životní standard

JAN SKÁLA

Sloužit a neposluhovat

E. F. BURIAN

Kdo stavěl hlavní města?

JAN ALBERT

Hygienická výstava L. P. 1939

S. HALA

Beranova vláda odstoupila — Sebeurčení a státní nezávislost národů — Kulturní rubriky v novinách — Jsme jazykově nadaní? — Německý film — O svatováclavské tradici — Lidová architektura a zedničtí mistři

LÁZNE VELICHOVKY u Jaroměře

Sezona od 1. března

Revma, dna, ischias, nervosy, ženské choroby
Levné jarní paušály od K 960- za 3 týdny

SOUČASNĚ

s péčí o prázdniny zabezpečte se

pojistkou úrazovou

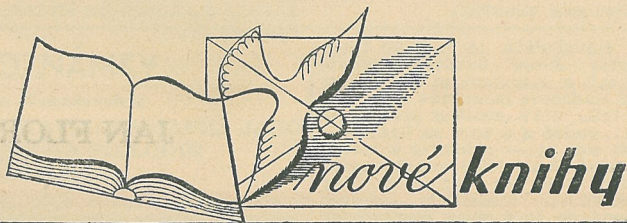
• svůj byt **pojistkou proti krádeži vloupáním**

Dopisníci vyzvete nás k podání

INFORMACE

ČS. AKCIOVÁ POJIŠŤOVNA

Praha II., Spálená 49 • Telefony čís. 344 41-4

nové knihy

- FROEMBGEN J., *Franco*. 23,5×15 cm, 248 str. brož. K 32.—
váz. K 46.—
ZISCHKA A., *Italie a svět*. 22×14 cm, 285 str., váz. K 42.—
Korespondence Karla Havlíčka s Fanny Weiden-
hoffovou. 24,5×18 cm, 94 stran, váz. K 51.—
League of Nations: *Guiding Principles for Studies on*
the Nutrition of Populations by Dr. E. J. BIGWOOD.
24×16 cm, 281 str., brož. K 45.—
Société des Nations: *Directives pour les Enquêtes sur*
la Nutrition de Populations par le Dr. E. J. BIG-
WOOD. 24×16 cm, 293 str., brož. K 45.—
FREUCHEN Peter, *Aventure Arctique. Ma vie dans*
les glaces du Nord. 21×14 cm, 485 str., brož. K 35.—
LANG Johannes, *Die Hohlwelttheorie, Zweite bedeu-*
tend vermehrte und verbesserte Auflage. 26×17,5
cm, 281 str., váz. K 45.—
von RIBBENTROP Joachim, *Vierjahresplan und*
Welthandel. 22×15 cm, 28 str., brož. K 8.—

F. Topič, knihkupeciví, Praha I., Národní tř. 11

ODBORNÍ LÉKAŘI

MUDr. Frankl odborný lékař pro žaludeční a
střevní nemoci a roentgenologii.
PRAHA II., NEKÁZANKA 4, II. patro. Ord. 9—10. 3—4.
Telefon 234-13.

MUDr. Ervín Fröhlich, odborný lékař pro choroby
vnitřní, žaludeční, střevní a
výměny látek, em. esistent I. med. kliniky prof. Schmidta,
PRAHA I., Na Příkopěch 35. Ord. 9-10. ½3-1/5. Telef. 228-91.

MUDr. ZDENKA NEDVĚDOVA-NEJEDLA

odb. dětská lékařka, **PODOLÍ, PANKRÁČKÁ 14** (stanice elektr.
dráhy za Podol. sanatoriem). Ord. 9—10 a 2—4. Tel. 441-77.

MUDr. ANTONÍN NEUMANN

odborný lékař nemocí pohlavních, kožních a kosmetiky
Praha II., Na Zbořenci 24 — třetí dům od Karlova náměstí.
Ordinuje celý den. V neděli a ve svátek dopoledne. Tel. 41.728.

MUDr. STANISLAV TUMPACH odborný lékař
pro chirurgii a urologii. **PRAHA XII., Fochova 84** (Nám. krále
Jiřího). Ord. 15—17. Tel. 512-86, byt: 513-38.

Pro plastickou chirurgii **Dr. RUDOLF SLUNEČKO**

ord. 3—4 (a podle úmluvy). Telefon 393-79. **PRAHA II., VO-**
DIČKOVA 15. (Hlávkův palác.)

VAŠ VKUS I NÁROKY USPOKOJÍ

OBUV PRO VYŠŠÍ NÁROKY

FERRY GRAUMANN

PRAHA I., PŘÍKOPY 35, schodiště A. Tel. 315-28.

Chladičky, vysavače prachu,
leštiče parket
orig. ELEKTRO-LUX.

ELEKTRO-LUX, akc. spol.,
Praha I., Konviktská 5.
Tel.: 265-55-6-7.

Prodejna: Praha I., Na Příkopě 33.
Tel.: 251-00, 394-70.

OBSAH PŘÍTOMNOSTI Č. 17: F. PEROUTKA: *Dynamický život* — Zđ. Smetáček: *O nepolitické politice* — tento-
krát z Havlíčka — EDMOND KONRÁD: *Širákaja britskaja nátura* — MILENA JESENSKÁ: *Změněné nakupování* —
JAR. BROŽ: *Miliony kolem »Sněhurky«* — V. GUTWIRTH: *Slovníček týdne* — A. M.: *Milion kilogramů jedu* — Doc.
VANĚČEK: *Co žádají Němci od Čechů* — Hlinkov gardista: *Na rozlúčení s Čechmi* — Světový obchod v krizi —
Slovenské hospodářské nesnáze — Beba, banka pro styk s říšským hospodářstvím — Slučování v družstevnictví —
Budeme mít nová čísla — Rozvojové možnosti domácí práce — Cesta Slovenska za hospodářskou samostatností —
To není pravda — Odpověď Slovence.

Přítomnost

řídí Ferd. Peroutka

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE I., NÁRODNÍ TŘÍDA 11.

Telefon číslo 390-51 až 54 • Účet poštovní spořitelny číslo 35.622 • Nevy-
žádané rukopisy se nevracejí • Předplatné na rok K 100.—, na půl roku
K 50.—, na čtvrt roku K 25.—, jednotlivá čísla K 2.—. Pour la Fran-
ce et ses Colonies Frs 2.50. • Dohlédací pošt. úřad Brno II. • Novinová
sazba povolena v Brně ředitelstvím pošt a telegraftů pod čís. 119.268/IIIa. •
Odpovědný redaktor J. Dlabáč.

TISKEM LIDOVÉ TISKÁRNY, BRNO, ČESKÁ 6.

Prítomnost

ROČNÍK XVI.

V PRAZE 3. KVĚTNA 1939

ČÍSLO 18

O české státotvornosti

Tvrzení o nedostatečné státotvornosti národa českého je jedno z tvrzení, které se nekriticky opakuje, aniž byl jeho obsah náležitě prozkoumán. Lze lehce dokázat, že toto tvrzení je neodůvodněné a že český národ je stejně státotvorný jako kterýkoli národ jiný.

Bylo by úkolem povolanějších rozvinouti do podrobností přehled dějin, které dokazují, že český národ za nejtěžších okolností a s tvořivou úporností vždy budoval svůj stát a nikdy neztratil vědomí své politické svébytnosti. Žádný z národů světa nespádl s nebe do hotového svého státu. Vývoj byl u všech národů stejný. Od vůdce nejzdatnějšího rodu přes vůdce nejzdatnějšího kmene k panovníku více kmenů, vůdci státu. Tak to bylo u starých Řeků, u starých Římanů a Germánů, tak to bylo i u Čechů. Přejde tu někdo s pověstným Samem: no, Samova říše zanikla jako mnoho jiných říší, i germánských. Přišli panovníci české krve a o státu Přemyslovců nelze tvrdit, že by byl méně význačný, než státy jiné. Podle střídavých mocenských poměrů byly tu doby mohutných výbojů českého státu, doby jeho praktické nezávislosti a zase doby závislosti na jeho mocném německém sousedu. A nepřijímali jen čeští králové své koruny od německých císařů, ale i němečtí císaři své koruny od papežů.

Jasně vyplývá podmíněnost praktického uplatnění státotvornosti národa na osobě vůdcovské a okolních poměrech mocenských. Osob vůdcovských vydal nepočtený národ český jistě poměrně tolik, jako národy jiné. Poměry mocenské byly však a jsou tak nepříznivé, jako u málokterého jiného národa. Jak bylo tedy možno udržet kontinuitu českého státu proti mocnému německému sousedu? A lze z osudových peripetií dějinných usuzovati na nedostatečnou státotvornost? I v poměru států platí matematika a fyzikální zákony mas. Poměr je dnes 1:10. Na tom nelze nám sebelepší státotvorností ničeho měniti.

Není v dějinách lepšího příkladu pro účinné státotvorné úsilí nad evoluci českého národa v době novověké.

Několikamilionový národ český je v třicetileté válce zdecimován na necelý milion příslušníků fyzicky, materiálně a duševně zdeptaných, rozprchlých po lesích, deklassovaných promíšením se soldateskou všech možných národů (jména Němec, Švejda, Polák, Turek, Charvát, Španěl atd.) je zbaven svých kulturních statků, opuštěn od své inteligence a aristokracie. Jeho statky jsou rozdány cizincům, kteří se houfně valí do krásné, opuštěné a vylištěné země. A z tohoto ponížení znovu jako fénix vyvstane národ, aby po necelých tři sta letech vybudoval stát nejen svého národa, nýbrž dvou pokrevných národů jiných. Zorganizuje v mizivé krátké době a za nejobtížnějších okolností bezvadně fungující státní organismus,

Svými kulturními, technickými a hospodářskými činy vzbudí respekt všech národů; vyrve dva slovanské národy, jejichž široké vrstvy zanechala slavná státotvornost uherská po tisíciletém panování na úrovni primitivů, od pokraje propasti úplného nacionálního zániku a povznese je za dvacet let na výši kultury evropské úrovně. Vybuduje jim nesčetné školy všeho druhu a vlastního jazyka, vymýtí téměř úplně analfabetismus, vychová jim početnou inteligenci, která by za další desetiletí byla mohla úplně převzít vlastní správu, a která již dnes vlastně umožnila zřízení samostatného státu slovenského a donutila Maďarsko k příslibu autonomie Podkarpatské Rusi. Buduje nesčetné komunikace a jiná technická díla světové úrovně; pod jeho vládou vzkvétají města, která se dříve podobala velkým dědinám. Provádí soustavnou elektrisaci, zvelebují zemědělství, dobytčářství a ovocnářství. Národové, jejichž valná část neuměla číst a psát, zvelebují svou literaturu, své divadelnictví a své výtvarné umění. Není oblasti lidské činnosti, která by v novém státě zůstala nepodporována.

Jiný příklad tvůrčí organizační schopnosti národa českého: Za světové války bylo v Rusku přes milion zajatců z Německa a Rakousko-Uherska. Je význačným faktem, že z této lidské masy pouze Češi dovedli vytvořit jednotný korpus, soběstačný ve vojenském, technickém, hospodářském i kulturním ohledu a že s tímto vojenským tělesem vykonali činy a podnikli výpravu, proti níž slavná Xenofontova anabase byla pouhou procházkou. Jeden ruský emigrantský generál, jehož bezvýznamné jméno jsem zapomněl, napsal pamflet, jímž se ubohým způsobem marně snaží význam tohoto historického výkonu snížit. Ten člověk patrně neví, co je to vojna; jinak by se nemohl domnívat, že bylo mravní povinností českých legií nechat se krotce od bolševiků pozabíjet anebo zemřít klidně hlady někde v tundře nebo tajze.

Nutno odpovědět na otázku, jestli snad tato prokázaná a vynikající státotvornost českého národa není paralysována nedostatkem mužnosti a bojovnosti. A tu nutno konstatovati, že celé tisícileté dějiny české jsou řetězem bojů. Není pouhou náhodou, že z četných kmenů slovanských v oblasti dnešní německé říše jedině Češi uchovali svou národní existenci. Čech je rozený voják, rozumný a houževnatý tam, kde ví, za co se bije. Má vrozené vojenské vůdcovské a organisátorské schopnosti. Lze to dokázat nesčetnými příklady z dějin. Vezměte jen světovou válku: ústup českých legií z chaosu ruské fronty až na Vladivostok je mistrovským dílem strategie. Duce Mussolini, který se dotkl bolestně naší hrdosti, byl sám svědkem hrdinných činů českých legionářů na italské frontě, kteří bojovali s vědomím, že je na

druhé straně čeká potupná smrt na šibenici. A na historicky nejslavnějším místě světa, ve velké síni římského Kapitolu, hlásá nápis vrytý v kamennou desku hrdinskou účast malého národa na velikém boji, který Itálie vedla o svou existenci. Četl jsem tento věčný zápis s hlubokým pohnutím, sedě tvář v tvář Ducemu při příležitosti jednoho kongresu.

Nikdo mimo nás samých neví lépe než Němci, jak odhodláni jsme byli k odporu, pokud ještě byla jiskra naděje, že by měl nějaký smysl. A jsme Němcům povděční, že oni, proti nimž jsme stáli, se nedotkli naší národní cti. Oni viděli železnou a obdivuhodnou kázeň neporažené české armády, která podle rozkazu a v neporušeném celku nastoupila bolestný ústup.

Obklopeni strašnou přesilou tří mocí, odríznuti od všech spojů a zdrojů: měli jsme učiniti »romantické gesto«, které by nám snad vyneslo tři řádky platonického uznání v dějepisu, jistě by však bylo značilo smrt národa českého a rozpoutání světové tragedie? To by nebylo hrdinství, nýbrž šílenství. Jen jednu světlou památku máme z těch temných dnů: věrnost šlechtného národa rumunského a jeho rytířského krále, jejichž drahá jména na věky zůstanou vepsána do srdcí národa českého.

Ve dnech desorientace a pochybností nutno znovu upevniti sebevědomí a hrdost národa: malý český národ plně prokázal svou státotvornost, jeho účast na dějinách Evropy je nepoměrně významná a čestná.

Jest jen jedna příčina, že ve své snaze ztroskotal. Úkol byl nad jeho síly.

Jan Flora

poznámky

Beranova vláda odstoupila

Když předseda vlády Rudolf Beran přejímal od generála Surového vládní otěže, nebyla jeho situace nikterak záviděníhodná, ale přece jenom se nečalo čekat, že této vládě bude souzeno všechno to, co musila vykonat, než byla její demise definitivně přijata. Zjistěte není vhodný okamžik k tomu, aby byly rozbírány příčiny událostí, jež vyvrcholily v polovině března, ale za to je potřeba říci již teď, že sotva se dalo co měnit na těchto událostech jakoukoli politikou Beranovy vlády. Předseda Beran, přejímaje svou funkci, otevřeně prohlásil, že přebírá za vše, co se stane, plnou odpovědnost. Bude jí míti před historií, ale bude také zváženo, že nemohl odpovídat za převratné evropské změny, na které nemohl nikdo u nás vykonávat rozhodující vliv, ať jeho ústavní postavení bylo jakékoliv. I když se tedy předseda Beran k odpovědnosti hlásil, nemůže mu býti za jeho premiérskou činnost ukládána v plném rozsahu, jak si to sám snad na podzim představoval.

Zůstane zásluhou Beranovy vlády, že si dovedla vybrat spolupracovníky tak dobře, že převážná většina z nich přešla i do tohoto kabinetu, který byl právě za souhlasu říšské vlády utvořen, a že vedla věci tak, že byl zachován pořádek a klid, jak jen to bylo možné. V českých zemích nedošlo k žádným masakrům, nebyly uspořádány žádné pogromy, extrémní živly byly udrženy na uzdě a věci se vyvíjely tak, že porušení právního řádu se omezilo na omluvitelné a pochopitelné minimum.

Abychom si uvědomili, co to znamená, musíme na chvíli zdvihnouti oči od těchto rádků a zamyslet se nad tím, jak to také mohlo býti všechno jinak. Jen se rozpomeňme, co se při takových příležitostech odehrávalo v jiných národech, i daleko starších, které měly po staletí státy, jež platily za konsolidované. Popustme trochu uzdu fantazii a pochopíme, že politický rozum našeho lidu, na který vždy jsme spoléhali, byl střízlivě veden Beranovou vládou. To

není maličkost, to není fráze, to jsou věci doslovně historického významu.

Věru nemělo by smyslu vypočítávat problémy, s nimiž Beranova vláda zápasila, ať to byly domácí problémy politické, ústavní, hospodářské, sociální, krise slovenská, anebo nesmírně choulostivé věci zahraničně-politické povahy. To, co se ve vládě Beranově dělalo, bylo děláno po česku, realisticky, rozumně, střízlivě. Snad bylo možné v tom či onom směru vyvinout větší sílu, dosíci větších efektů, ale sotva by to samo bylo posunulo vývoj událostí příznivějším způsobem. Jak spekulovat o tom, co by bylo, kdyby bylo se stalo to či ono? Epiktet učí, že každá věc má dvě rukojeti. Chceme se držet oné, která nás vede k úsudku, že za daných předpokladů zdařilo se Beranově vládě — díky ovšem vrozenému politickému talentu a rozumnosti našeho českého lidu — že jsme se dostali bez strašlivých křečí přes události takového rozsahu, jaké jsme právě prožili.

Z Beranovy vlády odešli celkem čtyři ministři. Funkce dvou z nich, ministra zahraničí a Národní obrany, zanikly, funkce třetího, ministra vnitra, splynula s funkcí premiérskou, jejíž nositel sám také odešel. Nový předseda vlády, dosavadní ministr dopravy, inž. Eliáš, energický muž v nejllepším věku, se osvědčil jako člověk, který je s to takové břímě unést. Toť se rozumí, že mu přejeme všichni v jeho práci zdaru, ale to nestačí, bude potřeba, aby každý, kdo může a na koho přijde sebedemší úkol, také sám pomáhal. Ani nový předseda vlády není v situaci, kterou by bylo možno mu závidět, a bude pro něho platit ono staré pravidlo, které s oblibou citoval některý český politik, že to »v politice vyhraje ten, kdo se dá později otrávit«. A to platí i teď, kdy té politické politiky ministerský předseda inž. Eliáš pochopitelně nebude míti ani zdaleka tolik, jako jí mívati jeho předchůdci.

O předsedovi vlády inž. Eliášovi soudíme, že je to muž, který bude míti nejen odvalu, ale i sílu říkat jak vlastnímu národu, tak i osvědčeným vedoucím mužům říše věci tak, jak jsou: střízlivě, jasně, mužně a na základě fakt. A právě takové jednání je jeho povinnost. Těžká povinnost, velmi podobná oběti.

Cis.

Sebeurčení a státní nezávislost národů

»Frankfurter Zeitung« přinesla tyto dny zajímavou úvahu pod nadpisem »Slované a německý duch«, v níž odpovídá na některé západoevropské námitky proti zřízení říšského protektorátu nad Čechami a Moravou. Citujeme z obšírného článku několik podstatných míst:

»Mocensko-politický převrat je zajisté hlavním důvodem rozladění, které se nyní projevuje u západních mocností a v jiných zemích nad zřízením protektorátu v Čechách a na Moravě; ale vystrkují se raději do popředí námitky, které mluví k citu a tak mohou působiti na veřejné mínění; mluví se o sebeurčení svobodného národa, které prý bylo zde, v oblasti bývalého Česko-Slovenska, brutálně potlačeno. Málo z těch, na jejichž sympatii k Čechům se tímto způsobem apeluje, zná asi dostatečně dějiny národního vědomí východoevropských národů a zvláště Čechů, a jen málokterým z nich je asi známo, jak silné vlivy německého ducha daly v posledním století národům evropského jihovýchodu podněty k novému životu, ba lze skoro říci k jejich prvnímu národnímu životu v moderním smyslu slova.«

»Jistě působila francouzská revoluce,« pokračuje uvedený článek, »jako povel k probuzení, v němž se ozýval tón svobody, svobody nejen v individuálním, nýbrž také v národním smyslu. U slovanských národů se však tyto myšlenky uplatnily teprve německým prostřednictvím a nabyly tu zvláštní povahy. Článek pak připomíná jméno Herderovo, jehož učení se u Slovanů tak silně ujalo také proto, že slovanské národy byly tehdy v podobném nesamostatném postavení jako národ německý. Herder nijak neskrýval svou náklonnost k Slovanům a připisoval jim velkou historickou budoucnost. Západní odpůrci říšskoněmecké politiky nyní namítají: »Dnešní Německo je úzkoprse nacionalistické; hladoví jen po moci a ve svém mocenském bažení potlačuje tytéž národy, do nichž kdysi zasel semeno svobody a samostatnosti. Nacionalně-socialistické Německo zapírá Německo z dob velkého německého duchovního života, Německo doby Goethovy a Schillerovy, myslitelů a básníků, klasicismu a romantismu. Kdo se brání proti tomuto Německu, brání Německo právě.«

Na to odpovídá »Frankfurter Zeitung« takto: »Nebudeme

zajisté na takovéto argumenty odpovídati, že nám nic nezaleží na moci a že při zřízení protektorátu nad Čechami a Moravou nehrálo žádnou roli přání, učiniti Německo silnějším a tím je lépe zajistiti. Dnešní Německo se nikdy, netajilo tím, že považuje sílu svého národního státu za jedinou záruku toho, aby Němci nebyli zkracováni ve svých nárocích. Jenom vzestup z bezmocnosti k moci umožnil semknutí Němců, bydlících v uzavřeném prostoru, do jedné říše. Umožňuje také bezpečné trvání této říše a její životní schopnost hospodářskou. K politickému zajištění shledali jsme nutným zřídit protektorát nad Čechami a Moravou.»

»Dá se smířiti rozpor, který je mezi začleněním neněmeckých národů do německé říše a mezi dřívějšími názory? Je to jiná řeč, kterou mluví dnešní Německo? Raději bychom označili to, co se stalo, jako překlad duchovní, myšlenkové a citové řeči Herderovy a jeho doby do nové politické řeči. Ony myšlenky o národu se vyvinuly v nepolitické Německu, v Německu, které mělo jakési romantické představy o žádoucí politické skutečnosti, ale málo praktického smyslu pro tuto skutečnost... Skutečnost, k níž daly Herderovy myšlenky základ, vypadala jinak pro Německo, než si představovali původci a šířitelé oněch ideí. Skutečnost vypadala jinak také pro národy slovanské. V jistém smyslu by bylo lze říci, že uspořádání na konci světové války znamenalo pro Evropu »přebřeznouvou dobu, kdy se konstruovalo podle ideí, bez ohledu na politické a hospodářské skutečnosti. Při velmi značných odchylkách od ideálu národních států, které se u nových útvarů projevily, šlo vesměs o protiněmecké mocensko-politické vlivy. Jestliže tehdy byly u díla cizí mocensko-politické vlivy, nabývají nyní váhy skutečnosti zeměpisné a historické a skutečná mocensko-politická situace vedle národnostních ideí.«

»Třetí říše nepopírá národnost; naopak lze nalézt kořeny národní myšlenky nacionálně-socialistického ražení u téhož Herdera, který jako přítel Slovanů budil tyto národy k národnímu vědomí. Tím, že Čechy a Morava, obklopené kolem dokola Německem, byly začleněny jako autonomní protektorát do německé říše, děje se pokus uvést v souzvuk národní skutečnosti se světem politické skutečnosti... Požadavek sebeurčení je obecná teorie; zřízení protektorátu je politický krok, který vychází z určité politické situace. Je proto nesprávné stavěti začlenění Čech a Moravy do říše na jednu rovinu a do rozporu se založením národního uvědomění lidí, žijících v těchto zemích skrze německého ducha. Toto leží v oblasti duchovní, ono v oblasti politické. Ani duchovní ani politické nemůže existovat samo o sobě. V oblasti politické jsou kořeny, ale rostlina se musí vyvíjeti ve všedním světě. Skutečnost má rozmanité a střídavé potřeby. Proto nelze ze skutečnosti, že Německo pojalo Čechy a Moravu do říše, vyvozovati, že dnešní Německo chce se stejnou důsledností dobýti evropský východ, s jakou jej svého času probudilo k národnímu vědomí. Nyní jde o ideu a o její politické uskutečnění, ne o ideu samotnou. Klásti rovnítko mezi právo na sebeurčení nějakého národa a mezi národní stát, vybavený všemi atributy, je příliš jednoduchý názor. Dějiny bývalého Československa, jehož užívali jeho přátelé jako valu proti Německu, obohataly také Čechy o zkušenost, že úplná svrchovanost se všemi atributy může býti pro národ žijící v daném okruhu nejvyšším nebezpečným danajským darem. Tato svrchovanost se stává fikcí. Hnutí, které nyní po první práci pro semknutí všech Čechů v jediné národní frontě, ukazuje, že národní život může existovati také v jiných formách než ve formách svrchovaného státu. Také v cizině by se měly sledovati snahy tolika dobrých Čechů, nalézt životní národní formu v rámci Velkého Německa, s pozorností, jaké zaslouhují, místo aby se slyšela jen agitace, o kterou se pokouší dr. Beneš v Americe a která se dovolává více obklíčovací politiky než českého národa samého.«

Z. S.

Kulturní rubriky v novinách

Kulturní a fyzická vyspělost jsou základními kvádry zdatnosti národa. Denní tisk informuje své čtenáře o událostech politických, o vývoji hospodářském, přináší zprávy společenské a sportovní, informuje o filmu a o událostech uměleckých. Ne bez úmyslu uvádím umění na posledním místě. Vždyť podle rozsahu a umístění kulturní rubriky v našich novinách, je tato na posledním místě, ne-li vůbec vyřaděna. Nepodceňuji sport, jak vidno z úvodní věty, ale jsem přesvědčen, že všichni umělci závidí sportu jeho vy-

sadní postavení na stránkách našeho denního tisku. Uvažme jen, že v takovém večerníku, nejrozšířenějším u nás denním časopisu, listu o 4 až 6 stranách, má sport pravidelně celou poslední stranu, kdežto se ve večerníku jen výjimečně objeví zpráva o nějaké vernisáži, či o koncertě. A to je ještě náhoda, je-li její umístění a úprava taková, že upoutá pozornost většiny čtenářů.

Někdo snad namítne, že večerní vydání našeho denního tisku nutno přiblížit požadavkům a vkusu širokého čtenářstva a že se kulturní rubrika tolik nečte. Já ovšem takovou námitku především odmítám a poukazuji na výchozí význam novin. Tvrdím, že právě náš denní tisk nese velkou vinu na tom, nenacházíme-li dostatek zájmu u širokého čtenářstva a to, co který malíř namaloval a kde vystavuje, co je v literatuře nového a co vyšlo v opětovném, novém vydání ze starší, již uznané a oblíbené literatury, dále co se děje v divadle a co v koncertních sálích.

Večerníky vchovaly lid. Zainteresovaly neomalými reportážemi čtenářstvo na soudních a porotních líčeních, na soutěžích krásy někde až na Floridě, na problematických vynálezech, jejichž praktické využití se nikdy neuskuteční; pak přijde nějaké to přeapadení nebo sensační defraudace, hrozná zpráva o obchodních bílým masem, pak klep o nějaké filmové hvězdy a nakonec přijde celá dlouhá stránka, věnovaná sportu. Co je v takovém večerníku promarněného místa, které by se mělo stát tribunou pro náš kulturní život. Uznávám, že na příklad v pondělí po nedělních fotbalových zápasech často ani ta poslední stránka nestačí a plným právem se sportovní rubrika rozšíří i na stránku předcházející. Může-li se však v neděli rozšířit, proč by se nemohla aspoň v některé všední dny užít a posloužit uvolněným místem hodnotám kulturním, tím spíš, když často při čtení sportovní rubriky pozorujeme, že vlastně ani není o čem psát a že jen tak ze setrvačnosti se sportu celá poslední strana ponechává. Dočtete se tu v obšírném článku, že za týden uvidí Praha zápas, který slibuje atd. atd. Je to děláni reklamy sportovnímu podniku tučnými literami, ačkoliv je do zápasu ještě daleko a stačila by zatím stručná noticka podobná jako bývá reklamována nějaká umělecká událost. Smířili bychom se s tím, kdyby pak dva dny před zápasem byl onen sportovní podnik reklamován způsobem, jakého se sice nedočká nikdy žádný koncert, který jde-li o sportovní podnik je uplatňován téměř celý týden a kde se už napřed dovíte o chystaném utkání podrobnosti, že málem uvěříte, že ten či onen hráč je v úžasné kondici. Ve skutečnosti to pak při mezinárodním utkání většinou —, ale zcela jistě ve finale podle osvědčené už metody prohráme a nic nepomohla zbytečná disertace. Ve sportovní rubrice dočtete se ve velmi podrobných referátech o zcela bezvýznamných zápasech. Sebe méně významný kulturní podnik je tu ve srovnání s takovým zápasem pravou událostí a ovšem, že se o něm nedočtete ničeho. Sportovní rubrika informuje své čtenáře také velmi obšírně o sportovních událostech zahraničních, ale ze žádného večerníku a jen z mála ranních novin dovíte se něco o kulturních počinech v zahraničí. Fotografie umělce, našeho českého umělce je v našich denících zvláštností, která je vyhrazena jen těm, kteří této reklamy a pozornosti už buď nepotřebují, buď ani nezaslouží. Na druhé straně se však sportovní rubrika přímo hemží fotografiemi a kresbami sportovních starů. Sám jako umělec dobře vím, že nejlepší a nezbytnou reklamou pro umělce je skutečně hodné umět. Kde to své umění má však takový mladý snaživce ukázat? Kde jinde než před obecností. K tomu je však zapotřebí reklamy v denním tisku, jinak se ono nezbytné obecnostvo ani o podniku nedoví.

Náš nejrozšířenější večerní tisk jistě si nedá upřít výsadu, že on především působí na mínění a vkus nejširších vrstev národa. V tom případě ať si také příslušní činitelé uvědomí zodpovědnost, kterou svým tiskem berou na sebe. Zbylo i při ponechání celostránkové sportovní rubriky jistě dost místa pro kulturu, zvláště pro národní kulturu, které si teď tím více musíme hledět a ji pěstovat. Je tedy národní povinností našeho denního tisku, hlavně toho nejrozšířenějšího a nejčtenějšího, všechny kulturní snahy reklamovat, o nich své čtenáře systematicky informovat, neboť v jádru dobrý český člověk potřebuje nezbytně přímějšího a vyslovenějšího zaměření ke kultuře.

Člen České filharmonie

Jsmo jazykově nadaní?

Bylo by na čase, aby byla jednou potřena legenda o našich mimořádných vlohách pro cizí jazyky, která z nás dělá — nebo se aspoň snaží nám namluvit — že jsme národ větších či menších Mezzofantiů, jimž jde němčina, franština nebo angličtina takřka sama do hlavy, i bez norimberského trychtýře. Jak asi vznikla tato pověst? Jistě se traduje ještě z dob předválečných, kdy jsme uměli aspoň obstojně německy, protože jsme přicházeli s němčinou do styku od kolébky až po hrob, kdežto naši krajané Němci se učili velmi těžké češtině špatně a neradi. Po převratu se sice věc obrátila, ale o našem talentu pro filologii se mluvilo dále. Je ovšem pravda, že při srovnání s velkými národy, zvláště západoevropskými, jsou u nás znalosti cizích řečí, aspoň poměrně i teď ještě jistě mnohem větší, a za nynějších okolností asi dále vzrostou, přes to však nelze mluvit o jazykovém nadání jako české zvláštnosti. Větší znalost jazyků patří k vlastnostem malých kulturních národů vůbec, protože si ji vynutila nesvětovost jejich národní řeči, s níž se nedostanou za hranice státu, a někdy, jako na příklad u nás, i zeměpisná poloha. Švýcaři, Belgičané, Holanďané nebo Norové mají jistě stejné, ne-li značnější, znalosti cizích jazyků i vlohy k nim než my.

Že to s tím našim talentem není opravdu tak mimořádné, ukazují nejlépe chabé výsledky v cizích jazycích na středních školách. Tak na příklad němčině se vyučuje po osm let, a to v prvních dvou třídách po 4, v třetí až sedmé po 3 a v oktávě dvě hodiny týdně. To je aspoň 1200 hodin, a přece se abiturienti gymnasií nebo reálků dosti často sotva dovedou dohovorit německy. Dává se tu zpravidla vina metodě, která prý je příliš vědecká, ale ani na obchodních učilištích, kde jsou podmínky mnohem příznivější — uplatňuje se praktičnost při studiu jazyků a učí se v menších odděleních — nejsou výsledky takové, jaké by bylo lze očekávat a jakých by si bylo přáti. Bylo by proto docela zbytečné, abychom si snad z jakési marnivosti namlouvali, že nám cizí jazyky jdou bez námahy a skoro samy do hlavy, když tomu tak není, a máme naopak za správnější, abychom hledali cesty, jak by se naše chabé znalosti upevnily a zdokonalily. Musíme se poctivě přiznat k tomu, že otcem názoru o naší nadprůměrnosti ve filologii bylo pium desiderium a k jeho vzniku ze přispělo hlavně srovnání s těžkopádností Němců při studiu češtiny za podmínek pro ně velmi nepříznivých. Uznáme-li pak, že po této stránce nevynikáme, je to první krok k nápravě, abychom totiž nahradili nedostatek zvýšenou pilí a vytrvalostí.

Nemůžeme říci, že by u nás bylo vysoké procento lidí, kteří se v životě vůbec neučili cizí řeči a neuměli aspoň po německu otevřít ústa. Naopak lze předpokládati, že takových je poměrně málo. Zato je mizivé procento Čechů, kteří umějí nějakou řeč nejen bez chyby, ale i bez českého zabarvení, neboli, jak se zpravidla říká, bez přízvuku. Holedbáme se, jak se »snadno a rychle« naučíme cizím jazykům, je nám k smíchu, když si cizince láme jazyk našimi »333 stříbrnými stříkačkami« nebo »stréprst-skrzkrkem«, ale vůbec se nesnažíme vyslovovat němčinu podle jejich zvláštností a překonávat nesnáze, které nejsou o nic menší. Kolik Čechů, kteří dovedou jinak mluvit plynule německy, umí nebo se snaží správně a po německu vyslovit r, ch, l, s, ä nebo ngen? Ale to ještě nejsou nejhrubší chyby, jichž se dopouštíme. Za největší bych spíše považoval provinění proti přízvuku, který dávají Češi i velmi dobře znalí němčiny na první slabiku, i když je tato bezpřízvuká nebo běží o slovo cizí v němčině, které si ponechává přízvuk původní. Chybným přízvukem se prozradí v němčině cizinec, i kdyby jinak mluvil jako Goethe, již v první větě.

Totéž lze říci i o jiných řečech, na př. o franštině, kde naši lidé naprosto nedbají rozdílu mezi třemi e, dvěma ö, dvěma o atd., vysloví na př. slovo l'autre stejně jako lotr, s českým o a zvláště s našim charakteristickým vířivým r, protahují každé é, jako by ona čárka byla označením délky a nikoli barvy zvuku, vkládají mezi u a následující samohlásku j, takže na př. continuer a nier zní v závěru slova skoro stejně, totiž nyjé, a pod.

Co je příčinou, že při poměrně slušném počtu Čechů, kteří umějí jakžtakž cizí řeč, že se bez obtíží domluví a dovedou také psát bez velkých chyb cizím jazykem, máme tak málo vytrvalců, kteří dojdou nejvyšší dokonalosti, takže ji ovládají jako rodilí cizinci? Zdá se nám, že to poněkud souvisí s naší celou povahou. Před několika lety,

když jsme se ve footballe přiblížili na dosah ruky světovému mistrovství, ale v poslední chvíli jsme selhali, projevili dr. Chalupný názor, že nám chybí onen poslední stupeň, abychom dospěli vrcholu svého snažení. Myslím, že se studiem řeči to bude cosi podobného. Učíme se jim, protože jich potřebujeme, nebo že se nám i líbí, ale na jistém stupni se zastavíme, neboť jsme přesvědčeni, že nám to stačí, a ztratíme touhu, abychom dosáhli vrcholu — rekordu. Máme málo rekordmanů, ačkoli bychom měli k nim podmínky, neboť nám chybí chuť do tvrdé práce, neúnavná vytrvalost i ctížádost.

Těchto vlastností náš národ potřebuje jako soli a bude ještě potřebovatí čím dále tím více, a to nejen ve sportu nebo ve studiu řeči, nýbrž i jinde!

S & K

politika

Milena Jesenská:

Co očekává Čech od Čecha?

Rozpráví se v posledních měsících o tom, co očekává Čech od Němce a Němec od Čecha. Když jsme se ocitli v tak těsném sousedství a úzké spolupráci, je přirozeno, že si musíme jasně uvědomit, kudy vedou nejschůdnější cesty pro oba národy. To je ovšem práce na dlouhou dobu a práce, abych tak řekla, zkusná. Naléhavější však je otázka vyjasnění, co čekáme od sebe samých. Dějiny nejsou oblaka, plující nad hlavami. Dějiny jsou hodiny, dny a týdny, nesené živými rukama. Ani osudy národů nepřicházejí jako blesk z čistého nebe. Podvede-li tě někdo, přemýšlej napřed, proč jsi hlupec, a potom teprve, co je on. Zlomí-li tě někdo, uvažuj napřed, proč jsi byl slabý a potom teprve, proč on byl takový a takový. Máme-li zavést ve své zemi nový život, je dobře rozhlédnout se, kde má tento život kořeny, jak hluboko sahají.

Být Čechem není samo sebou víc, než opis rodného listu. Být dobrým Čechem je náš společný úkol. Nestáčí však k němu vypnout hrud' a ukázat příslušnost k domovské obci. Musí v nás být právě náplň toho národního ducha, který v dobrém obstojí před dějinami.

Mluvíme-li v posledních dnech tolik o sjednocení, činíme tak s vědomím, že to je začátek nezbytné cesty. Ale lidé, kteří mohou mluvit k národu, mají mimo tuto nejhlavnější a nejdůležitější, nejnaléhavější a nejaktuálnější úlohu, národ sjednotit, také starost jinou: totiž národ povzbudit. Dosud nebylo u nás řečeno, že je třeba sejmut s tohoto lidu tíhu, která dolehla v posledních měsících na jeho duši a která by velmi snadno mohla zatížit jeho mysl až k určitému stupni demoralisace, poněvadž každé podlomené sebevědomí vede k demoralisaci. Nechť se hovořilo o minulosti jakkoli, zapomnělo se říci, že tato minulost leží ve dvou ranách jako balvan na lidech. Nemluvíme teď vůbec o ztrátách, o změně státní situace, o změněném poměru k Německu. Mluvíme o dvou ranách, které český národ dostal a které jsou tak bolestné, že jsou s to podkopat jeho důvěru v sebe tak zhoubně, že se přestane vřelým srdcem zajímat o svou věc, vzrůstá se na zájem jenom unavený a vlašný.

První rána je, že jsme byli zrazeni. Smlouva, které jsme věřili, byla zahozena. Je přirozeno, že si národ klade otázku: což jsme takoví, že je možno beztrpěně a bez odezvy takto s námi zacházet? Což jsme měli pro bývalé spojení cenu králičí, že tato pohozená smlouva nevyvolala ani stud ve tváři Francie? Hleď na svoji malou zemi, opakoval si asi v minulých dnech český člověk bezpočtu-krát: nestáli jsme jim za to! Nestáli jsme jim ani za to, aby se omluvili! To je velký bolák v srdci člověka, který svou zem miluje, i když je velká jenom jako penízek na dlani Evropy. A tento bolák nutno uzdravovat. Nutno říkat a třeba často beznadějně, nutno opakovat, a třeba často marně, nikoli světu, ale našim lidem: je to kouzelná země, ve které žijete, a je to skvělý národ, ku kterému patříte.

Druhá rána je méně znatelná a psalo se o ní méně. Ne-

vidím důvodu, proč by se o ni nemělo mluvit otevřeně, neboť právě německý národ tuto bolest pochopí spíš, než kdokoli jiný, neboť Němci jsou národem vojáků. My jsme se, jak každý ví, hotovili k boji, všichni, jak tu stojíme. Každý z nás měl své místo a svou zbraň a každý z nás byl připraven umřít. A jak jsme tak stáli, čekající boj, byly nám odňaty zbraně a řeklo se nám: jděte klidně domů. Nevím, zdali si uvědomujete, co to pro vojáka znamená ustupovat dřív, než bojoval, aniž by vyhrál, aniž by prohrál?

Ta cesta zpátky od hranic domů – to byla strašlivá rána do morální pevnosti lidí. Ovládl nás pocit podivné tuposti a bezmoci. Dělej, co dělej, svému osudu neujdeš. Oč snazší by byla psychologická a morální situace Čechů, kdybychom byli vůbec nemobilisováni! Leč ta marná procházka s puškami a návrat bez nich ublížily sebevědomí národa snad ještě víc, než předchozí zrada. Jak nebezpečné bylo být poctivcem v rukách Francie! Podařilo se jí vzbudit v našich lidech hořkou příchut' ošizení ve věci nejvyšší. Nuže, stojíme před úlohou, budit novou důvěru v lidi, kteří ji ztratili. A to důvěru v sebe.

Intelligence a pochybnost

Tahle morální rána sedí hluboko a bude ještě tkvět nějakou dobu v nervech lidí. Ale jak už to bývá vždycky, nejhůře jí byla postižena intelligence. Nevím, podle jakých zákonů je člověk s rozvitým rozumem a s vyvinutějšími kulturními potřebami méně odolný, než chlapisko od pluhu nebo od mašiny. Ti lidé venku se nezměnili ani trochu. Jdou klidně po své práci a jsou naprosto nezvráceni ve své důvěře v lid a sebe. Ale lidé školení a vzdělaní přepadají sebe i národ spoustou pochyb, výčitek, jakýchsi podivných a marných vzpomínek. Mluvila jsem na příklad s člověkem, který mi přidržoval některý z minulých článků před očima, s otázkou: »Řekněte mi, kde je vlastně nějaká vlastnost našeho národa, která by stála za to, aby byla tolika obětmi hájena? Která by činila tento národ tak cenným a vzácným, aby byl vydáván tolika ofřesům a tolika bolestem? Píšete: česká kniha a česká píseň, české pohostinství, česká řeč, české zvyky, chorály, velikonoční vajička a kamarádstvo. Výborně. Ale to všechno mají ostatní národy také. To není vůbec nic divného a nic vynikajícího. Nic, co byste nenašla jinde – snad dokonce vyvinutější a kultivovanější. Kde je tedy oprávnění pro tuto hrstku lidí bojovat, a kde je nějaká vlastnost, která stojí za obětí?«

To byl tedy Čech a dokonce velmi inteligentní člověk. Mám zato, že asi není osamocený ve svých pochybách, i když snad těchto pochyb nebude celá záplava. Ale méně jasně formulovány slyšela jsem je už několikrát. Nuže, kde je ta vlastnost českého národa, která stojí za to, aby národ usilovně pracoval na svém národním právu a své národní existenci? Už pouhý fakt, že všelijaké vlastnosti mají ostatní národy i t a k é, stačí k odpovědi této otázky. Mají je t a k é, ale v jiné formě a v jiném výrazu. Na poměrně málo čtverečných kilometrech vyrostl národ, který tu žije tisíc let, a který má tolik života schopnosti, že se udržel nikoli jenom existenčně, nýbrž národně: to je: ponechal si svůj zvláštní a odlišný výraz. Berlín není od Prahy tak daleko, a přece žijí v Berlíně lidé docela jiní, s docela jinou mentalitou a docela jinými vlastnostmi.

Kdybych měla formulovat, čeho si na českém národě nejvíc vážím, řekla bych: toho typu, kterému se říká písmák. Když jsme byli malí, učili jsme se ve škole psát větičku: Já jsem Čech a kdo je víc? Jakmile jsme dorostli, poznali jsme, že všelikdos je víc. Naše řeč nestačila svého času ani na vydání vědeckých knih, protože odběr byl tak malý, že by se byl náklad nevyplatil. Za několik hodin cesty autem došli jsme na hranice, kde už nikdo naší řeči nerozuměl. Do nedávna nevěděli v Anglii, je-li Praha v Řecku nebo v Jugoslávii. Naše malá početnost vychovala v nás lidi uvážlivé, přízemní a moudré. Kolikrát jsem našla v bytě horníka, chalupníka, sedláka knihovnu, jakou nemá ani český inteligent! Kolikrát jsem našla v li-

dech oddanost k myšlence a chtivost po ní, a pohovoříte-li si s Angličanem, řekne vám, že u nás je každý řemeslník inteligentnější než v Anglii učitel. Poněvadž rozum je jakási obranná látka, která vzniká v lidech, věčně ohrožených. Naše ohrožení bylo takového druhu, že dalo vzniknout právě té krásné a správné míře rozumu, jenž ústí v lidskost, vůli k pospolitosti k vyslovenému citu pro sociální spravedlnost, aniž by dal vzkličiti přerozumáckému zbabělství.

Nuže, to miluji na českých lidech nejvíce, tento správný poměr mezi myšlenkou a skutečností, dobrotou a nezměkčilostí, pracovitostí a nesnobstvím. A tyto všechny vlastnosti jest nám hájiti spolu s vědomím, že jsme Češi. Kdybychom se stali Čechy brutálními nebo zbabělými, kdybychom se stali Čechy podlízavými nebo surovými, teprve pak bychom měli důvod k pochybám.

Intelligence a pohodlí

V určitých vrstvách se stalo módou prohlašovati: cítím se ohroženým. Mluvíte s ženou lékaře, plavou, hezkou paní s dvěma ještě plavějšími dětmi, Českou, celá rodina má někde na periferii nějaký domeček a vede se jim dobře. Ale paní s vámi mluví tajemně a spiklenecky. Nic už jí na světě netěší a musí odjet. Proč, proboha, musí odjet? Co se jí děje? A kam chce s těmi dětmi odjet? Ukáže se, že byla kdysi jednou – asi nedopařením – pozvána na čaj ministerstva zahraničních věcí a že kdysi při znalosti angličtiny mluvila s nějakými hosty. Tady nebudeme mít možnost existence, tvrdí tajemně. Včera už nedostala u hokyně mýdlo. A sádlo je také těžko dostat. A pak, jak jiný život budou mít její děti, když vyrostou jako američtí nebo britští občané? Jaké široké bezpečí! A ta příslušnost k velkému národu také není k zahoezení. Tady je teď prý tolik nezaměstnaných, což když její muž nebude mít už takovou praxi, jako měl? Bude musit nakonec propustit služku a jak by si pomohla se dvěma dětmi? Je sice těžké dostat visum, ale strýček má dobré známé... inu, vždyť víte. A v Anglii je asi těžké získat novou existenci, ale protekcí se všelicos zmůže a ona má všelijaké styky... a pak její sestra, víte přece, jaká je to křehká bytost, má slabý žaludek, musí se zvlášť pro ni vařit a kdoví, bude-li tu dost takového jídla...

A za několik neděl přelétne tato plavá bytost skutečně zástupy lidí, kteří se tísní u konsulátů a jede, vybavena nejlepšími kufry a lodním lístkem první třídy, rovnou z národa někam, kde se žije pohodlněji. To jsou myslím, právě tíživí lidé, kteří jezdili autem z města, když byla v září vyhlášena mobilisace. To jsou tíživí lidé, kteří byli »náhodou« v květnu v Londýně a pak »náhodou« v září zase.

Mluvila jsem předevčírem s Frantou Slezákem, chalupníkem u Slaného. Tak co tu děláte, povídám? Inu, brambory mám osázené a žito taky. Bylo studené jaro, ale vzešlo to, jako zázrakem, krásně. V sadě asi pokácím staré dvě jabloně a vysadím nové, a stará má už mladé kačeny, jděte se podívat, jsou jako pampelišky. Táhle ten bezový keř nějak ostříhám, aby nezašel, aby ta zahrádka byla letos pěkná. No, povídám, a jak se snášíte s Němci? A co bych, oni si chodí a já si dělám, říká klidně. Mám tu své pole, slepice a husy, děti mi jdou do školy a chalupa je zadlužena. Tož dělám. A ničeho se nebojíte? A čeho bych se bál?

A po prvé je Franta trochu udivený a dívá se na mne, mám-li to v hlavě v pořádku. Čeho bych se bál? Dělán si a budu si dělat na svém. Když se něco stane, tož začnu znovu. Táta se také všelijak narachotil. Stát se může všelicos – na vesnici není člověk nikdy jistý, oheň, povodeň, vím já, co může všechno přijít. Jaképak bání? Vrásky mu kolem očí dělají dva vějířky, ústa se sice nasmějí, ale oči ano, tím krásným českým humorem, který také nikde na světě nenajdete a slovo ukusuje: A pak, paní, člověk může umřít jenom jednou. A když umře trochu dřív, tak je holt o trochu dýl mrtvej.

A když tak sedíte na mezi vedle drobného českého člo-

věka Franty Slezáka, který má políčko, kachňata a letos zvlášť hezkou zahrádku, když se koukáte přes sady, které kvetou a přes pole, které mají šedosivou zelen, když přemýšlíte o tom zvláštním obrazu odvahy, že člověk může být nanejvýš o něco »dále mrtvý« a když vidíte na ohybu u lesa vynořovat se jednu dvojici za druhou, dva mladí lidé v květnu na jaře, máte najednou srdce pokojné, právě tak pokojné, jako Franta Slezák. Písmáctví není pouhý rozum. Písmáctví je moudrost, skromnost a hluboké vědění, které voní hlínou, poctivou statečností a právě tou mírou lásky k životu, která člověku dovoluje za svou věc umírat. Tuto samozřejmou lásku k drobné povinnosti a tuto samozřejmou odvalu: to je, co musíme od sebe samých očekávat. Většina lidí ji má právě proto, že jsou Češi. A vy, kteří jste utekli od chalup svých pradědečků do vzdělání a nacházíte se v dost neblahém stupni lidského vývoje: ten dědeček z chalupy ve vás už asi povadl a ta civilizace nevyvívoila zatím tvrdou a pyšnou tradici — vy se choďte dívat, jak se žije, jděte se učit, jak se myslí a jak se myšlenkou, rozumem i prací udržuje národ v klidné a statečné pohodě. Neočekáváme nic, než souzvuk s tímto výtečným lidem: věřte mi, nejlepší výraz našeho národního souručenství.

národní hospodář

Dr. Jan Skála:

Průmysl a český životní standard

Národní hospodářství Čech a Moravy se octlo novou úpravou jejich státoprávního postavení v situaci, jež není ještě vyjasněna. Je nejenom v zájmu českého národa, ale také v zájmu velkoněmecké říše, abychom o těchto věcech mluvili otevřeně, vyměnili si znalosti dat a faktů, aby nová úprava sociálně hospodářská dala se k vzájemnému prospěchu.

Za nejdůležitější nutno zde označit před vším jiným trvalé a soustavné úsilí dojít k takovým opatřením, jež by udržela, anebo pokud možná zabraňovala sesouvání životní úrovně pracujícího lidu v českém životním prostoru. Na tom nezávisí jenom věci sociální, hospodářské a kulturní, ale do velké míry také potřebné politické a psychologické uklidnění. Proto je možno vyslovit naději, že o těchto ryze věcných nepolitických problémech bude možno se dohodnout tak, aby nová úprava přinesla říši, jejímu pracujícímu lidu i obyvatelstvu Protektorátu maximální výhody. To jsou věci docela v dosahu možností. Taková úprava se musí tedy dít docela strážlivě a realisticky, čili musíme si býti vědomi předem, co se dá dělat a co je za daných poměrů vyloučeno.

Rozbor hospodářských čísel Protektorátu nás především nenechává nikterak na pochybách o tom, že rozhodující důležitost pro životní úroveň českého pracujícího lidu má na prvním místě průmysl. Jde tedy o to, aby se zaměstnanost průmyslu nezmenšovala, čili aby neklesal odbyt průmyslových výrobků protektorátního průmyslu jak doma, tak i za hranicemi. Toho je možné dosáhnout ovšem jen cílevědomou úpravou, která především musí počítat doma s naší soustavou hospodářských čísel, venku pak s našimi výrobními podmínkami a s náladou za hranicemi, jež je v této době směrodatná pro kupování zboží kteréhokoliv státu v zahraničí. V tom je obsažena celá problematika, se kterou se musíme vyrovnat zatím alespoň v daných mezích jen povšechně.

Je patrné, že jsou si toho vědoma i vedoucí místa česká, protože předseda Národního souručenství Adolf Hrubý ve své řeči 21. dubna prohlásil výslovně, že naše

nová situace může mít za následek »zvolnění a někde zastavení procesu industrialisačního, avšak jen do té míry, aby byl udržen slušný životní standard našeho národa«. Soudíme ovšem, pokud jde o proces industrialisační, že se tím dnes nemůže rozumět budování dalších průmyslových oborů nebo podstatnější rozšiřování kapacity existujícího průmyslu. Ale to není zatím ani předmětem našich úvah, kde v konkrétním případě jde jen o to, aby se udržel průmysl, který český národ má, a aby byla učiněna taková opatření, aby jeho zaměstnanost neklesala, neboť jak p. Hrubý správně sám dodal, závisí na tom slušná životní míra českého národa vůbec.

Rozumí se, že rozsah české průmyslové výroby pod vlivem evropského neklidu v druhé polovině roku 1938 značně klesal a tento pohyb se asi projevoval i letos, ačkoliv ovšem o tom neznáme dosud přesných dat. To proto, že dosavadní statistické šetření počítalo s jinými zeměpisnými útvary než jsou vytvořeny dnes. Ale lze soudit, že rozsah naší průmyslové výroby nedosahuje ani konjunkturní úrovně z r. 1929, čili že poklesl pod rozsah výroby z let 1936-38 a pravděpodobně se pohybuje asi kolem 90 procent rozsahu průmyslové výroby z r. 1929.

Zahraněční obchod Čech a Moravy se ovšem také sesouval v důsledku nedůvěry mezi národy a státy a je podstatně nižší, než byl v r. 1929. Na dosažení tehdejší úrovně se asi nedá zatím vůbec ani pomýšlet, pokud se nezdarí vytvořit větší územní celky v Evropě nebo pokud nedojde k evropskému uklidnění a k tomu, aby velkoněmecká říše si vybojovala podstatnější podíl na světovém obchodu. Na tom všem má české národní hospodářství velký zájem, řekněme, dokonce zájem přímo životní, protože pohyb těchto problémů a jejich řešení vykonává směrodatný vliv na životní standard českého národa.

Brzy po válce v bývalém čs. státě byl počet lidí, zaměstnaných v zemědělství, o něco málo větší, než počet lidí, zaměstnaných v průmyslu. V zemědělství byly tehdy zaměstnány podle sčítání r. 1921 bezmála dvě pětiny lidí, v průmyslu jen jedna třetina všech pracovníků. Po desíti letech byl však již tento poměr obrácený. Počátkem hospodářské krise, jež zachvátila celý svět, bylo v našem zemědělství v celém bývalém státě zaměstnáno asi 450 tisíc pracujících, kdežto v ostatních oborech činnosti, jež souvisí s průmyslem, skoro dva a půl milionu nemocensky pojištěných osob. Poměr mezd, vyplacených zemědělským pracovníkům a pracovníkům v průmyslu byl skoro 1:10, totiž zemědělským pracovníkům bylo vyplaceno něco kolem jedné a půl miliardy korun, kdežto průmyslovým a obchodním zaměstnancům (rozumíme tu data, týkající se dělníků nemocensky pojištěných, protože tato statistika byla měsíčně vykazována) téměř 15 miliard korun. To jistě velmi dobře ilustruje význam průmyslu v našem národním hospodářství a ukazuje, jak velký vliv má na výši životního standardu českého pracujícího lidu.

V našem novém státoprávním postavení se tyto poměry čísel, mezd a lidí, pokud jde o význam průmyslu, nikterak významněji nezměnily. Jak jsme zde již uvedli, zachoval bývalý stát po dohodě v Mnichově asi dvě třetiny svého průmyslu jak co do počtu zaměstnanců, tak co do rozsahu výroby i edbytu. V Čechách a na Moravě, které dnes tvoří Protektorát Čechy a Morava, z těchto 66 procent průmyslu zůstalo 85 procent (položíme-li totiž zmíněných 66 procent opět rovné 100), kdežto Slovensko mělo jen 12 procent průmyslu a Podkarpatská Rus 3 procenta. Jinými slovy, z průmyslové kapacity pomnichovského státu zůstává v Protektorátu Čechy a Morava přes čtyři pětiny průmyslu. Již z těchto poměrných dat je patrné,

že význam průmyslu pro zaměstnanost pracujícího lidu u nás a pro jeho životní míru se nezměnil, snad dokonce se ještě zvýšil.

Když Vítkovické důlní a hutní těžířstvo před jednácti lety oslavovalo stoleté jubileum, byla v rozsáhlé publikaci, k tomuto datu vydané, uveřejněna studie, která dokazovala na základě podrobného šetření, že dvacet tisíc dělníků, zaměstnaných v průmyslovém podniku takového druhu, jaký představovaly Vítkovice, dává zaměstnání dalším 200.000 lidí, jinými slovy, na výkonném průmyslu činnosti dopravní, obchodní, zemědělskou, prostředkovatelskou, pojistnou a veřejně-administrativní závisí existence desetkrát většího počtu zaměstnanců.

Tato stručná zmínka, navazující na fakt, zjištěný při této náhodné příležitosti, ukazuje také dobře, co míníme tím, když mluvíme o významu průmyslu pro životní úroveň českého člověka.

Jde tedy o to, aby domácí podmínky, které umožňují takovou zaměstnanost průmyslu, se nezměnily k horšímu. Je proto žádoucí nejenom, aby daňové zatížení nebylo zvyšováno z žádného titulu, ale také, aby bylo přihlíženo velmi pečlivě k naší soustavě hospodářských čísel, aby totiž nebyla vysunuta z rovnováhy vlivem soustavy hospodářských čísel v Německu. Rozumí se, že v německé říši jsou tato čísla vyrovnána a vyvážena, stejně jako tomu bylo u nás, ale jsou prostě jiná. Kdyby měla být slučována bez vyrovnávání a vyvažování, musil by následek být pro náš průmysl nepříznivý.

A to není ani v zájmu Říše. Je tedy nutné, aby ceny byly u nás udrženy, aby byla učiněna taková opatření, ale současně aby suroviny a zboží z hranic Protektorátu neodplývaly jenom proto, že poměr soustav hospodářských čísel není správně vyrovnán. Tu je třeba také uvážit mimo jiné, zda poměr mezi markou a korunou odpovídá tomuto poměru hospodářských čísel. Zjištění by se dalo provést na příklad i pomocí tak zvaného »koše potravin«, totiž množství potravin, které jsou nutny pro výživu určitého počtu osob na určitou dobu v Protektorátu a v Říši a podle toho stanovit poměr měn, nebo obráceně, zjistit, kolik se za stejný počet měnových jednotek dostane potravin v tomto »potravinovém koši« a korigovat, to jest vážit tato data ještě poměrem cen surovin, polotovarů a hotových výrobků.

Je dále zapotřebí, aby bylo zachováno zdravé české peněžnictví. V tomto směru je důležité, aby se nestalo nic, co by podvázalo přirozený sklon českého pracujícího člověka k šetření. Vždyť víme, že i nejkapitalističtější český finanční ústav, Živnostenská banka, má vklady v průměru pouhých 10 nebo 12 tisíc korun na jednoho vkladatele, čili celá existence Živnostenské banky spočívá na drobných vkladatelích, na tak zvaném malém českém člověku. Ani nejobežtější politika tohoto velkého bankovního ústavu by jej nemohla dovést k dobrým výsledkům, kdyby tyto vklady mizely a nové nepřibývaly. Ještě nižší vkladatelské průměry jsou u ostatních bank a spořitelen. To jsou věci velice důležité a přáli bychom si, aby byly obecně známy a dobře chápány. Dále je zapotřebí, aby politika státní pokladny byla taková, aby tomuto vývoji napomáhala. Toho je třeba už jenom také proto, že přes dvě třetiny všech státních papírů jsou v držení peněžních ústavů. Úprava státního dluhu a jeho rozdělení mezi nástupní státy je tedy věc velmi důležitá také pro celou Říši a pro životní úroveň českého pracujícího člověka.

Nyní přicházíme k věci mimořádně významné. Export zboží, který je ohrožen jak poměry

domácími, tak i zábrany v výměně zboží mezi státy a konečně měnicími se náladami ve světě, má přímý vliv na životní úroveň pracujícího lidu v Protektorátu. Nejméně třetina průmyslových výrobků českého národohospodářského území bývala průměrně exportována. Byly doby, kdy množství exportovaného zboží přesahovalo i 40 procent veškeré průmyslové výroby a blížilo se téměř polovině celkové produkce.

To neznamená, že polovina zaměstnanosti průmyslu závisí na exportu, nýbrž stav věci je ještě daleko vážnější. Tato produkce by byla skoro podlomena, protože u četných výrobků jen jejich export umožňuje činnost toho kterého průmyslového oboru. Jen proto, že na příklad u některé továrny třetina výrobků se exportuje, může ten podnik pracovat. Kdyby ztratil export, nemohl by vyrábět ani zbylé dvě třetiny, protože by se jeho výrobní náklady při zmenšeném rozsahu výroby podstatně zvýšily. Svěstočné ceny by byly takové, že výrobky by nenalezly doma kupec. To neplatí obecně, ale přece jenom v tak četných případech, že nelze ani na okamžik tento vysoce důležitý poznatek spustit s myslí.

Není snad třeba podrobně rozvádět, jak na prosperitě takových podniků pak závisí příjmy obcí, zemí, dopravních podniků, finančních institucí všeho druhu a konečně i příjmy státní a tím pak i veřejné investice. Je to kruh, který nelze nikde prolomit.

České národní hospodářství je tedy na exportu průmyslových výrobků interesováno mimořádně velkým podílem. Je pravda, že v poměru k velkým průmyslovým státům nebyl rozsah naší průmyslové výroby takový jako rozsah jejich průmyslové výroby, ale exportované zboží činilo větší podíl na celkové národní průmyslové výrobě u nás, než s nepatrnými výjimkami u většiny států světa. Tak na příklad Spojené Státy americké, jejichž export i import stojí na prvním místě všech tabulek a jejichž průmyslová produkce je gigantických rozměrů, exportují pouze 7 procent své průmyslové výroby, Japonsko pouze 20 procent, Německo mezi 20 až 25 proc. (podle měřítka a pohybu konjunkturní linie, Anglie 25 procent, Protektorát 35 procent a jen Belgie přes 50 procent. Na exportu průmyslových výrobků skutečně tedy do velké míry závisí životní standard českého pracujícího člověka.

Proto soudíme, že by bylo žádoucí, aby se stala všechna potřebná opatření, aby tento export z oblasti českého národního hospodářství byl udržen na takové výši, jakou je možné zachránit. Doporučovalo by se, aby schopní mladí lidé nejenom z průmyslu, ale i ze státních služeb a ze všech oborů ostatních, kteří dobře znají jazyky a poměry v cizích zemích, byli vysláni za hranice, zejména do zemí anglicky mluvících, aby tam čelili propagandě a aby přesvědčovali tamní veřejnost, že chce-li nám projevit nějaké sympatie, má k tomu praktickou příležitost v tom, aby kupovala zboží od nás, které dosud kupovala. Tím by se zachránil příliv cizích měn k nám, valuta de vis, což by bylo nejenom velice důležité pro nákup nezbytných surovin v zahraničí, ale také pro celou Říši. Nepochybujeme, že důležitost takové akce bude pochopena na všech odpovědných místech, bude-li náležitě vyložena a odůvodněna.

Je ovšem také třeba, aby české národní hospodářství mělo jakousi autonomii, spočívající nejenom ve vlastní měně a ve vlastní cedulové bance, ale také v tom, že by mělo vliv na obchodní politiku Říše v poměru svého významu. Kdybychom toto mohli zařídit, vedlo by to také k podkopání účinnosti oněch akcí, které budí vůči Říši a nám nedůvěru a prospělo by to ovšem značně Říši i českému pracujícímu lidu.

Je nutno však si uvědomit, že v těchto věcech skutečně nutno diskutovat doslovně s tužkou v ruce. Dále, že je potřebí jednat rychle, dokud ještě je čas, abychom zachránili tyto hodnoty, které jsou pokladem nad jiné cennějším, neboť na nich závisí naše životní úroveň.

Literatura a umění

E. F. Burian:

Sloužit a neposluhovat

Kulturní pracovníky Čech a Moravy postavily poslední události před obtížný úkol. Je na nich, aby prakticky prováděli zákon o kulturní autonomii Protektorátu. Mají dokázat, že kultura našeho národa je pevně umístěna ve světové oblasti a že její vývoj je nezávislý na vnějších znacích. Mají najít cestu srozumění mezi německou a českou kulturou, aniž by zaměňovali jednu s druhou. V kritickém zhodnocení všeho, co doposud bylo vytvořeno, mají najít východisko k tvorbě příštích dnů. Musí opět sestoupit až na dno české duše a hledat tam jiskřičky k zažehnutí pochodně národní kultury. A především je nutno rozpoznat a stanovit meze toho všeho. Co to je vlastně to národní umění, jak dalece může být národní umění všenárodním a čím to, že se nějak zvláště liší. K provedení tohoto úkolu je mi myslím třeba, aby se především v nových poměrech počítalo s těmi, kteří tento úkol budou musít řešit. Jako nelze stavět mosty bez inženýrů, nelze kulturu dělat bez kulturních lidí.

Den co den čtu nebo slyším o tom, jak by to mělo vypadat s naší kulturou, ale nikde se nedovídám, že byl ten nebo onen umělec či universitní profesor brán v potaz, jestli to takto vůbec jde. Den jak den odrážím útoky primitivních lidí, kteří svůj nedoučený vkus uplatňují jako program. Naproti tomu marně čekám, že bude uskutečněna rada z nejlepších českých a moravských pracovníků, která by položila základ k tomu, co je dnes nutno pro zdravý rozvoj české kultury. Samozřejmě, že nakonec s praktickým řešením úkolu zůstane každý sám, ale dejme pozor, aby nebyl příliš ponechán sám sobě. Je naprosto nutno kulturní pracovníky zařadit do dnešního procesu. Nevychýbat se jim a hlavně nepodezírat je. Vždyť to, co je nám nejdražší a dnes vsukku jedině – národní kulturní statek, nelze uložit do tresorů a postavit tam nočního hlídače. Kulturní statek našeho národa bude opravdu kulturním statkem, když bude spravedlivě a účelně rozdělen mezi národ. Lid tohoto národa je hladový na náš každý sebemenší kulturní čin. Proč tedy tomuto lidu nedat to, na co má právo, zaručené kulturní autonomie?

A přece se mi zdá, jako by odpovědní čeští činitelé Protektorátu čekali až dostanou rozkaz nebo recept, jak a co počít s kulturní autonomií. Vypadá to jako by kulturní autonomie nikomu nic neříkala a jako by si s ní nikdo nevěděl rady. Bázlivost censury škrtí každý sebe menší samostatnější výraz, i když je tu mnoho důvodů pro něj a i když neohrožuje vůbec nikoho a vůbec nic.

Mluvíte-li s Němcem, řekne vám často, jak ho zaráží bezdůvodná česká pile k posluze. Nikdo totiž od nás nežadá, abychom se zbavovali svých národních kulturních statků – naopak máme možnost a právo pěstovati svou národní kulturu. Proč tedy všechny ty potíže s Tylem, Dykem, Smetanou, Benešovou, Jiráskem a jinými? Snad proto, že se nenajde člověk, který by s dostatečným důrazem vysvětlil odpovědným činitelům Protektorátu důležitost těchto uměleckých zjevů pro národní český vývoj. Snad také proto, že bázlivost a podlizavost se

stala programem několika Čechů. A snad také proto, že jsme se ještě nedovedli přiučit od Němců jejich národní hrdosti a jejich schopnosti prosazovat svou věc.

Já myslím, že všechny kalamity na počátku nové kulturní cesty našich zemí vznikly z nedostatečného dorozumění odpovědných činitelů s kulturními pracovníky. Vypadá to, jako by jeden strašil druhého. Musí být na to pěkná podívaná – ale žít a pracovat v tom – to už je horší.

Nikdy se nic dobrého neuskuteční bez programu. A právě náš těžký úkol nelze řešit namátkou. Nelze mluvit o tradici Svatopluka Čecha a Jana Nerudy, když nejsme schopni prosadit provedení jejich díla. Nelze psát o národní tradici probuzenců, když hlavní téma – jejich téma protiněmecké – nemůžeme připustit. Nač tedy ta silná slova o probuzencích? Naše situace je v podstatě jiná a komplikovanější, než byla jejich. Vracet se jednoduše o sta let nelze, nechceme-li ohrozit zdravý vývoj. Dopracovali jsme se za poslední léta ke kvalitě, která by mohla být leckterým národům za vzor. Máme tuto kvalitu zahazovat jen proto, že by se několika nedoučencům líbila idyla secesních let? Své staré skladatele dovedeme hrát na moderních nástrojích. Dovedeme je přizpůsobit novému reprodukčnímu stylu. Své staré básníky umíme vydávat v nových vkusných edicích. Dovedeme na ně najít nová současná měřítka. Co však neumíme skoro vůbec, je divadelní provedení autorů z dob, kdy naše divadlo bylo ještě v plenkách. Tady si myslíme, že můžeme dnešního diváka krmit nějakou idylou a on že bude prostě nadšen jen proto, že dvě hodiny beznadějně sedí na sedadle parteru. A pak – pohodlnost – ta stará bolest našich lidí – nedovolí, abychom se rozhodli k činu. Tolik času utíká a my plácáme do vody.

Na odpovědná místa patří odpovědní lidé. Je to smutné, že se vůbec ještě tato pravda musí vyslovovat – ale je to tak. A my si myslíme, že zostřená odpovědnost jednotlivců může být celé naší věci jen na prospěch. Ten, kdo neumí, musí ustoupit těm, kteří mají všechny předpoklady, že umějí. Ti, kteří nerozumějí, musí odevzdat svou moc těm, kteří rozumějí. Ti, kteří ponižují národní věc trapnou posluhou, ať odejdou do stínu soukromí, kde bude jejich slabost více skryta, než na výsluní veřejnosti. Ať se nemusíme stydět za své soukmenovce.

Úkol, který umělečtí a kulturní pracovníci Protektorátu nesou na svých zádech, nesmí ztěžovat bázlivci a posluhové. Ať se jasně prohlásí, o co jde a nebude jediného z umělců, který by se svého úkolu chtěl vzdát snad z bázně před odpovědností. Ale nejistota je prvním kamenem, vrženým do tváře. Bezplánovitost, která z této nejistoty vzniká, utluče pomalu každý sebe menší podatřený pokus. Půjde-li to takhle dál, dočkáme se, že s námi pomalu nikdo nebude mluvit, protože nás nebude brát vážně. Existenční oprávnění kultury se totiž také jeví v nějakém poměru a dává v k u a nikoliv jen v přizpůsobování a v přísluhování. Naši umělci dokázali již nescetněkrát, že dovedou sloužit dobré národní věci. Nesmíme dopustit, aby chytráctví a osobní prospěch cizopasily na stromu národní kultury. Čekáme na první jasné slovo. Jsem přesvědčen, že se na ně neméně jasně, spravedlivě a s pocitem odpovědnosti odpoví. Umíme leccos omluvit, uvážíme-li, v jakých rozporech uplynul poslední rok. Ale nelze před historií ospravedlnit ty, kteří podle konjunktury tancují, jak medvěd na pouťi. Nelze omluvit ty Čechy, kteří se zbavují nejdražších statků národa, aniž by to po nich někdo chtěl. Nelze než žalovat na všechny z našich

řad, kteří místo cesty ke srozumění mezi německou a českou kulturou hledají cestičky podlízavého otroctví.

Nikdo po nás nežádá, abychom svou kulturu nahrazovali překladem z němčiny. V poslední řeči Vůdce a říšského kancléře bylo mnoho poučného právě pro ty Čechy, kteří by rádi a ochotně zaměnili Smetanu za Wagnera. Neboť Vůdce a říšský kancléř se jistě nevyslovoval pochvalně o Česích proto, že jsou mezi námi slabí a neodvážní lidé, ale, jak bylo z řeči zcela jasno, proto, že ve většině dovedeme projevit pevnost, hrdost a statečnost.

Arnošt Čermák:

Německý film

Česká veřejnost seznámila se v posledních letech jenom s nepatrnou částí německé filmové výroby. Spíše z hospodářsky politických důvodů než z důvodů čistě politických byl dovoz německých filmů silně omezen. Do biografů dostalo se jenom průměrné zboží; právě ty velké německé filmy, které zachycovaly výraz nového Německa, propadaly u nás cenově. Kupovali jsme skoro celou americkou produkci a podporovali jsme domácí výrobu víc, než naše skutečná výkonnost dovedla unést. Výběr autorů, režisérů a herců neodpovídal rozměrům naší domácí produkce.

Třeba očekávat, že bude v nejbližší budoucnosti jednak omezen dovoz amerických filmů a jednak zabrzděn rozmach domácí výroby. Poněvadž patříme do celní oblasti německé říše, spatříme pravděpodobně právě tolik amerických filmů jako Němci, to znamená dva nebo tři tucty místo dvou set do roka. Naše programy budou všimati si víc a více filmů německých.

Pohled zpátky

Právě v těchto dnech byl v Praze vynálezce »bioskopu«, Němec Max Skladanovský. Šestasedmdesátiletý, ale velmi čilý muž vyprávěl novinářům o prapočátcích kina a filmu. Ukazoval svoje první filmové pásy, kratičké sice, ale zato velmi široké filmy, jejichž perforace byla ještě z kovových kotoučků, jako jsou při šněrovadlech na botách. V kinu Urania běžela kopie starých filmů Skladanovského, které — jak lze dokázat — byly vynalezeny přesně dva měsíce před vynálezem bratří Lumierů. 1. listopadu 1895 ve Varieté »Wintergarten« byl tento filmeček předváděn jako technický zážrak — a od té doby zůstalo Německo v dalším vývoji filmového průmyslu v jedné z nejdůležitějších rolí. Stanovisko jakéhosi bankovního ředitele v Berlíně, který Skladanovskému odepřel půjčku 1000 marek s odůvodněním, že nemá smysl pro »fantasie a hříčky«, bylo brzy překonáno. Německý kapitál se velmi brzy zúčastnil filmového německého průmyslu a v předválečné době stojí Německo ve filmové výrobě vedle Francie (Pathé), Ameriky a Skandinávie (Nordisk Film). Filmoví herci, kteří byli ještě nedávno umístěni v německých filmech, jako Henny Portenová, debutovali už roku

1908. Ufa darovala říšskému kancléři k 20. dubnu series 130 filmových kopií, začínající prvním filmem Skladanovského, přecházející téměř skokem k roku 1910 a nakonec k dnešním dnům, a skýtající historický přehled nejlepších německých filmových výkonů. Ve světové válce rozpoznali vůdčí němečtí lidé význam filmu pro propagandu. Zvláště generál Ludendorff naléhal tehdy na banky a filmový průmysl, aby vybudovaly dobrý německý film. Jeho velkorysé plány nedaly se však za války uskutečnit. Přes to však se už tehdy dosáhlo, aby se německý kapitál zúčastnil německého filmu a aby pravicové německé vrstvy především Alfred Hugenberg, začaly o německý film jevit zájem. A tak získala na tomto novém poli německá pravice brzy náskok před levicí, která vedla v novinářství.

Německý němý film

Kolem roku 1920 nastoupil německý film vítěznou cestu Evropou. Francouzská a skandinávská konkurence ustupovala stále víc a víc do pozadí, Němci se začali řadit do čela vedle Američanů. Zároveň vyvinuly oba průmysly, americký i německý, své zvláštní přednosti. Američané vynalezli grotesky, romantiku divokého západu a gangsterské filmy, tu a tam komorní společenskou veselohru. Němci točili tehdy své první historické filmy, začali se zajímat o vesnický a selský život a velmi brzy se pustili do zpracování literárních předloh. Německý film začal tehdy také vybírat představitele svých rolí z jevištních herců a tím velmi brzy získal hereckou vysokou úroveň. Vynořovala se jména, která zůstala po mnoho let reprezentanty německého filmového umění: Jannings, Veidt, Albers, Abel Klein-Rogge, Paul Richter. Asi v tutéž dobu prorazili mladí Rusové Eisensteinovým filmem »Křižník Potěmkin« a způsobili ve filmové produkci pravou revoluci, odvážili se Němci zpracovat obtížné téma Nibelungů. Pak přišlo »Varieté« s Janningsem a Lyou de Putti, film, který měl na tehdejší dobu obdivuhodné kvality v režii i v hereckém podání. Ovšem, úspěchy, které se dostavily, svedly německé režiséry na scestí při nových pokusech, jako »Metropolis«, kde symbolicky vyjádřená myšlenka rozplývala se v nejasné neurčitosti. Obecenstvo dalo přednost reálnějším věcem a oblíbilo si lehké, zábavné filmy, které od r. 1925 zdůrazňovaly vojenské ovzduší. Lehké filmy ze života vojáků v míru, romantické filmy válečné, jako byl Potěmkin, celá řada námořních filmů, filmů společenských, ve kterých vystupovali hrdinové jako od Marlittové, nekonečná spousta vídeňských filmů s Pratrem, houpáčkami, důstojníky a hrabaty, dojemné vesnické povídky nabývaly vrchu. Tehdy získával německý film v konkurenci s americkým jenom svým nevyčerpatelným množstvím nových a nových lidí. Němečtí režiséři objevovali stále nové tváře a dovedli lépe než Američané odhadnout a vyzdvihnout všechno podivuhodné a osobní v lidském obličejí. Tam, kde u Američanů defiluje celá řada jednotvárných typů, od kterých se liší jenom snad hvězdy, jako Fairbanks, Garbo, Dietrichová,

tam nalézají Němci stále nové a zajímavé tváře, stále nové a nové osobnosti.

Zvukový film a politický přelom

Kolem roku 1930 nepřeorientoval se německý film pouze z němého na zvukový, ale prodělal mohutnou politickou proměnu. Vítězství zvukového filmu nad němým ohrozilo německý filmový průmysl těžkou krizí. Němému filmu byly otevřeny všechny cesty do světa, zvukovému filmu se alespoň přechodně uzavíraly všechny země s jinou řečí. Průmyslům drobných zemí otvíraly se nové možnosti a právě tím se uzavíraly filmu německému, který do té doby dominoval ve střední a jižní Evropě. Je dodnes sporné, zda by byl německý film překonal tyto svízele prostředky čisté kapitalistickými. Přestavba německého hospodářství od r. 1933, mohutná státní účast na filmovém průmyslu, státně řízené hospodářství, vliv, který mělo přeskupení společenské i státní na pracovní způsob vůbec — a tedy i na práci ve filmu — usnadnily německému zvukovému filmu získati si novou a pevnou pozici i za nových, ztížených podmínek odběru a prodeje.

V tématech německého filmu zrcadlí se politická skutečnost r. 1930 velmi intenzivně. Jako v literatuře tak i ve filmu zápasily spolu kosmopoliticko-pacifistický směr s národně-socialistickým. Rozhodnutí padlo na poli politickém, německý film byl politikou uveden do nových kolejí.

Stanovisko nového režimu proti židovstvu, liberalismu a bolševismu udávalo směr i filmu. Bylo naprosto jasné, proti komu se má obrátiti a za co je mu bojovati. Méně jasné bylo, jak je to třeba dělati. Snad do dnešního dne je to nerozřešená otázka. J a k se stalo rozhodujícím problémem německého filmu. V opaku k době před r. 1933, kdy se vedly debaty o směrnice filmového tvoření, zda má býti orientován levě nebo pravě, a kdy se často stávalo, že se potácel mezi »levičáctvím« a »pravíčáctvím«, není dnes v Německu vůbec pochybnosti o tendenci, zato však je tu celá řada nerozřešených dramaturgických a uměleckých problémů.

Noví lidé ve filmu

I když německý film nebyl nikdy tak ovlivněn židy jako německá literatura, novinářství a divadlo, znamenal nacionalistický převrat přece jenom — po vyloučení židů, položidů a lidí za židy provdaných — velikou změnu ve filmových poměrech. Zmizelo mnoho starů, někteří odešli do ciziny, aniž by byli prostředně donuceni. Z německého filmu zmizel Kortner, Veidt, Bergnerová, směšný Szöke Szakall a maličká Dolly Haasová, Maďarka Franciska Gaalová, plavá a jako německá Gretchen vypadající Grete Mosheimová a Vídeňka Luise Rainerová. Rudolf Forster, klasický bonvivant mladého německého zvukového filmu, který hrál ještě hlavní roli velikého nacistického bojovného filmu »Morgenrot«, odjel a žije v Americe. S hvězdami zmizela celá řada zapracovaných režisérů, autorů, komponistů a scenáristů z řad německých filmových společností. Cizina, ovlivněná emigranty, vynasnažila se ze všech sil očerniti německý film nové doby a vysvětliti jeho nedostatky vyloučením židů. Ovšem, že německému filmu vzniklo mno-

ho potíží, právě tak jako všem kulturním odvětvím, rychlým vyloučením mnoha zapracovaných lidí.

Německý film objevil v posledních letech celou řadu nových mladých talentů, každou sezonu přivádí nové lidi na plátno a je dnes — jako byl vždycky — téměř nevyčerpatelný ve vyhledávání nových představitelů drobných charakteristických rolí, které dobrý film nemůže postrádat. Právě zde je největší slabina našeho domácího filmu: výrobci tvrdí, že by to český film finančně nevydržel, a brání se vyhledávati a zaměstnávatí stále nové lidi, poněvadž prý na nováčcích vytočí zbytečně spoustu materiálu. Snad by se přece vyplatilo v tomto směru řídit se trochu německým příkladem. Německý film má dnes armádu spolupracovníků, navzájem se doplňujících, kteří zaručují každému filmu téměř nové obsazení a odnímají tím filmu i jevištní charakter, tvořice z něho reální výsek lidského života. Jeviště pomáhá maskou. Dobrý film se masce brání, jak jen dovede, zkouší — a musí zkoušet — ukazovat nahý lidský obličej a nikoli uměle změněnou postavu. To se dá dosáhnouti jen tehdy, může-li čerpat z velkého množství lidského materiálu.

Německý film dovedl si však zajistiti i herce cizí národnosti. V Zarah Leander nalezla Ufa herečku, která dovedla zastínit i Gretu Garbo, i když jenom na krátkou dobu. Z Prahy dostal německý film Anny Ondrákovou a Lídu Baarovou. I Annabella pracovala přechodně pro německý film, Francoise Rosay byla získána pro několik německých filmů, jedním z nejšťastnějších objevů nejmladších dnů je Norka Kristina Söderbaum. Marikka Röck a Käthe von Nagy jsou Maďarky, Pola Negri Polka. Olga Čechová má dlouhou smlouvu a právě její případ ukazuje, že autoři, dramaturgové a režiséři němečtí dovedou upravovati uměleckým osobnostem cestu a pomáhati jim k plnému uplatnění.

Nadto dorůstá celá řada německých umělců, kteří buď začali pracovat v posledních letech nebo opírají svoje úspěchy o dobrou hereckou minulost: Jannings, který sice hraje zřídka, ale vždycky bývá vybírán pro zvláštní úlohu (Vládece, Rozbitý džbán), Werner Kraus, Hans Albers, který se liší od amerického typu dobrodruha a zbrklého chlapíka tím, že svoje hrdinné role sám nikdy nebere vážně, Birgel, Schönhöck, Schönhals, René Deltgen, Volker von Callande, směšný Heinz Rühmann, bratři Hörbigerové, Heinrich George, Viktor Staal, Liebeneiner, Albach-Retty; ze starší školy Romanovský a úžasný Hans Moser. Vedle starších hvězd, jako je Lil Dagover, Sybille Schmitz vynořily se nové talenty, nové tváře, nové typy žen: Maria von Tasnady, Viktoria Ballasko, rozkošná Gusti Huber, nadaná Hilde Krahl, Sabine Peters, Geraldine Katt, krásná Annelise Uhlig. S jeviště přešly k filmu: Wesselá, Marianne Hoppe, Else Elster, Luise Ulrich, Franciska Kinz, z koncertní síně Erna Sack, Carla Rust, Herta Feiler, Ruth Hellberg, Irene von Meyendorff, Ilse Werner, Jutta Freybe — to je jenom výběr z dlouhého seznamu, který rok od roku roste.

Stát řídí

Německý ministr propagandy rozpoznal význam filmu dřív, než nacionalní socialismus ovládl stát. Dr. Goebbels se od samých začátků staral o vývoj německého filmu a o to, aby se stal zbraní národního so-

cialismu. Pokusil se jítí podobnými cestami, kterými šel národní socialismus i v hospodárství: omezení soukromé iniciativy při zachování soukromé iniciativy. Film nebyl zestátněn, byl jenom státem řízen. Obě největší německé společnosti filmové Ufa a Tobis jsou ve svém finančním složení polostátní podniky, asi tak, jako u nás rozhlas zaujímá posici polo státní, polo soukromou. Státní vliv projevil se ovšem i v ostatních německých filmových společnostech (Terra, Bavaria, Wien-Film, Märkische Panorama) aspoň tak, že omezil výrobcovu iniciativu. K tomu přistupuje kontrola každého německého filmu říšskou filmovou komorou, oddělením říšského ministerstva kultury. Rukopisy pročitají říšští dramaturgové a kontrola všech vztahů mezi filmovými společnostmi, herci a výrobcem pomocí filmové říšské komory umožňuje státu, aby film řídil. Nakonec je tu říšské ministerstvo propagandy samo jako nejvyšší rozhodčí všech filmových záležitostí. Víme, že dr. Goebbels zasahuje sám osobně velmi často i do maličkostí, že osobně zkoumá rukopisy jak divadelní tak filmové, že dává náměty a podněty, kritizuje a ukazuje nové cesty. Nikdy nešetřil kritikou a velmi často odmítavě odsoudil značnou část německé filmové produkce.

Ve smyslu této kritiky se německý film od roku 1933 důkladně změnil. Bezprostředně po roce 1933 převažoval holý propagační film tendenční, který naznačoval už v titulu úzkou spojitost se stranou: »Hitlerjunge Quex«, »SA-Mann-Brand« — to byla oblíbená témata. Mezi těmito tendenčními filmy byly i filmy vysloveně dobré a napínavé, jako »Togger«, který byl nedávno promítán v Praze. V celku však nebyl dr. Goebbels s tímto primitivním způsobem vyjádření nacionálně-socialistické myšlenky spokojen, a německá produkce se dala jinými cestami.

Témata a styl německého filmu

Dr. Goebbels vytýkal německému filmu především ostých probíratí současné události nového německého života. Německý film uprchl do minulosti, celé roky natáčely se serie historických filmů, ale život nového Německa se v nich nezračil. Dnes se Německo pokouší, aby to dohonilo. Film se stává realističtější, vyhledává motivy ze současného dění. Jednak lehkou a nezávaznou formou, jednak novou a znovu silně vyjádřenou tendencí. Tak vznikla řada filmů, kterým byl dán titul »staatspolitisch wertvoll« (státně-politicky hodnotné) a které zasahují bezprostředně do výchovy německého národa. Nedávno běžel v Praze film K. Rittera »Zrádce«, který podporuje boj proti vojenské a průmyslové špionáži. Film byl umělecky a technicky naprosto na výši a zaručeně dosahuje účelu, jemuž byl určen. Podobný film »Jménem lidu« běží právě v Praze. Nejúspěšnější režisér dnešního Německa je Karl Ritter, který režíroval »Zrádce« a »Dovolenou na čestné slovo«. Ritter se pokouší vyjádřití filmové životní styl, ducha a nový pořádek hodnot nového Německa.

Nedostatky a přání

Německá filmová produkce získala v posledních letech nejen na obsahu, ale i na jakosti a rozmanitosti námětů. Blíží se ve svých nejlepších výkonech ideálu, který má ministr propagandy. Přes to zůstává ještě všelicos nesplněno, jak dokazuje německý tisk a přile-

žitostné kritiky vedoucích německých mužů. V Hamburku je avantgardistická skupina, která vydává časopis »Der Film von Morgen«. Z jejich časopisu a z předvádění práce této skupiny vidíme, co tito avantgardisté od německého filmu očekávají a co v něm postrádají. Zdá se jim, že se stále nepodařilo vytvořití z filmového umění kolektivní; žádají také silnější zdůraznění sociálního prvku a víc životní skutečnosti. Velmi na příklad chválí americký film »Poslední alarm«, který ukazuje boj skupiny nezaměstnaných o denní chléb. Předvádějí filmy René Claira a Hathawayův psychoanalytický film »Peter Ibbetson«.

Podle našeho úsudku chybí dodnes německému filmu lehká a nenáročná veselohra, jakou mají Francouzi a která se občas tak výborně podaří Američanům. Německá opereta je, mírně řečeno, málo stylóvá; obyčejně je směsicí nejrůznějších stylů a nedovede nic počít ani s dobrými hudebními nápady. Ani herců není na tomto poli dostatek. Snad Němcům tento druh »neleží«. Síla německého filmu bude asi dlouho ještě v tragičnosti, vážnosti, hrdinnosti a propagandistických námětech.

Život a instituce

Jan Albert:

Kdo stavěl hlavní města?

Tvář střední Evropy

Nějaký příchozí z Egypta, třeba kupec nebo voják, který by byl někdy před dvaadvaceti až třídvaceti staletími stanul na vrcholcích Džebel et-Túr, byl by si býval mohl říci s vnitřním uspokojením: Hle, Jerusalema má egyptskou tvář! Možná, že by mu někteří z nás dali ještě i dnes za pravdu. Vždyť nad špinavým mraveništem spletených uliček, nad plochými střechami z hlíny spletených baráček se vypínal velkolepý Šalomounův chrám, vtiskující svými rozměry a svojí krásou celkový ráz palestinské kapitále — a o chrámu Šalomounově čteme i v bibli, že jej postavili egyptští stavitelé. Přece však byl tento Egyptany zbudovaný chrám vždycky největší pýchou i s r a e l s k é h o národa, který jej zcela samozřejmě počítal ke svému kulturnímu majetku. Odkud se vzala tato samozřejmost? Nebylo by k ní stačilo vědomí, že cedry chrámového staviva pocházely z palestinského Libánu, ani jistota, že honoráře egyptských architektů byly vydřeny z palestinských poplatníků. Ona samozřejmost rostla z pocitu úcty, lásky a obdivu, který budil pohled na Zion v srdcích I s r a e l e — zatím co srdce E g y p t a n ů zůstávala při něm chladná, pouhé historické vědomosti o krajanech-stavitelích je ovšem nemohly rozehřát.

Případ starého Jerusalema není v tomto směru ojedinelý. Naopak, je neobyčejně typický pro celé dějiny architektury. Projděte svět křížem krážem a všude uvidíte města, jejichž profily vytvořili stavitelé cizích národů. Snad v každém z těchto měst se svým časem našli horlitélé proti »cizáctví« oněch architektů. Dovedeme si představit, že náš starý kronikář, vzdychající nad tím, jak prý císař Karel IV. v zemi množil Němce a hubil Čechy, se asi velmi zlostně díval na to, jak nad střechami Prahy roste

svatovítský chrám, budovaný nejprve Francouzem Matyášem z Arrasu a později Švábem Parlérem. Zlost tohoto druhu musí však rychle vyprchat, roztaje v pocitu národní pýchy. O právněné pýchy, jak se domníváme; neboť dovede-li národ přijmout dar vyspělejší kultury, dovede-li se obdivovat jeho kráse, je to svědectvím jeho vlastního kulturního růstu.

A tak jsou vůbec »cizí« rýsy v tvářích měst dokladem kulturního rozmachu jejich vlastních obyvatel; jsou výbornou známkou na jejich vysvědčeniích dospělosti. Zdá se nám, že to je dokonce jediné správné a spravedlivé hledisko. Proto se chceme právě z něho vydat na historickou procházku po nejkrásnějších městech — ne na celém světě, to by byl příliš dlouhý výlet, ale aspoň v tom životním prostoru, do něhož jsme teď včleněni.

Berlín. Jeho první rozkvět z malé, osmitisícové osady souvisí se vznešenou funkcí svobodného asyly, jímž se Berlín stal za Velkého kurfiřta v době, kdy Francie a Čechy byly vylidňovány pronásledováním pro náboženské přesvědčení. Slavní cizí stavitelé tu působili před tím i po tom. Přestavbu starého hradu v důstojnou kurfiřtskou rezidenci zahájil v polovině 16. století italský hrabě R. Quirino de Lynar (* 1525 v Maradii, Toskána), jenž se vzdělal na pařížských vzorech a stavěl pak paláce a citadely po celém Německu; Drážďany, Špandava, Desava, Freiberg, Kassel se mohou dosud chlubit památkami na tohoto architekta evropské pověsti. Po italské epoše přišla epocha francouzská. Je spojena především se jménem slavného matematika, diplomata, maršála a architekta François Blondela (* 1617 v Ribemontu), od něhož pocházejí první plány Zeughausu, zbudovaného proti residenčnímu zámku na druhém břehu ramena Sprévy. Jeho stavbu dokončil huguenotský emigrant Jean de Bodt (* 1670), s jehož stavitelskou činností se setkáváme ještě v Postupimi. Cayaart a Quesnay, architekti Francouzského kostela, doplňují po roce 1700 skvělou plejádu francouzských budovatelů Berlína. Avšak ještě více než Italové a Francouzi se v budování města uplatnili Holanďané. Prvním velkým architektem berlínského baroka je Michael Mathys Smids z Rotterdamu (* 1626), od něhož pochází barokní úprava královského zámku a v jeho sousedství postavená velkolepá Marstall. Jeho mladší druh a spolupracovník na obou uvedených stavbách Johann Arnold Nering (* 1655), rovněž holandského původu, je autorem urbanisačních plánů Friedrichstadtu, na nichž postupně vyrostlo dnešní berlínské centrum; od něho je také střední část zámku v blízkém Charlottenburgu. Počátek 18. století je v architektonických dějinách Berlína vyznačen jménem Andrea Schlüttera, původem Holanďana. A stavitel fridericiánské doby je jeho krajan Johann Bouman (* 1706 v Amsterdamu), od něhož pochází zejména palác prince Jindřicha, nynější sídlo university, a Berlínská brána; jeho syn G. F. Bouman (* 1725) okrášlil město barokní Bibliotékou.

Postupim. I zde se francouzské vlivy proplétají s holandskými. Už Velkým kurfiřtem byl sem povolán Philippe de Chiese, aby řídil stavbu tak zvaného Městského zámku. Ten byl později dobudován Jeanem de Bodt, známým nám již z Berlína, od něhož tu

kromě toho pochází Japonský palác a Strážnice na zámeckém nádvoří. Friedrichova éra je zde vyznačena především holandským jménem Johanna Boumana, jenž byl právem nazván »vlastním uskutečňovatelem fridericiánských myšlenek v architektuře« a jenž tu postavil skvělou budovu radnice. Vedle pruského Knobelsdorffa stavěl v parcích Sanssouci Francouz Legeay, jehož krajan Pierre Lesmé dal jim po napoleonských válkách jejich nynější vzhled.

Drážďany. Bulváry skvělé saské residence sledují linie starých opevnění, zbudovaných v 16. století hrabětem Lynarem, nám už povědomým z Berlína. Jinak je architektonická historie Drážďan přerývána obrovským požárem z roku 1685, jemuž uniklo jen málo starších stavitelských památek. K nejslavnějším jménům z doby před touto katastrofou patří především dva Italové, Giuseppe Maria Paduano a Giovanni Maria Nosseni. Prvního z nich známe i od nás z Prahy, kde se účastnil stavby našeho Belvederu, druhý je architektem Belvederu drážďanského. Teprve několik desetiletí po požáru dal kolem roku 1720 kurfiřt August Silný vypracovat plány na novou výstavbu města; mezi jejich autory jsou Ital Gaetano Chiaveri (* 1689 v Římě), jenž dlouho byl ve službách cara Petra Velikého, a Francouzové Jean de Bodt a Longuelune. Longuelune navrhl plán centrálního paláce, jenž měl být podle nejlepších francouzských vzorů »point de vue« nové residence. Ale nejnapadnější rys vmodeloval do siluety Drážďan Chiaveri, stavitel katolického dvorního chrámu, slavného díla německého baroka, jehož útlá a smělá věž, 83 m vysoká, ovládá panorama města. Týž architekt přebudoval i palác prince Maxe do jeho nynější podoby.

Mnichov. Italové a Francouzi se dělí o slávu být tvůrci nádherného mnichovského baroka. Prvním z nich všech byl Pistorini, po němž přišel na vévodský dvůr jako dvorní architekt Agostino Barelli (* 1627 v Bologni). Od něho pochází nejznámější stavba barokního Mnichova, chrám sv. Kajetána; navrhl též pověstné »papežské komnaty« mnichovského zámku. Jeho krajan Enrico Zucalli přistavěl ke kajetánskému kostelu jeho věže a dokončil stavbu chrámu nejsv. Trojice, začatou slavným Viscardim. Věčnou památkou na Zucalliho je též palác Maffei na Promenádním náměstí, palác Berchen s proslulým »Kravským obloukem«, palác rodiny Fuggerů a budova nynějšího policejního ředitelství. Největším mistrem mnichovského rokoka je pak François de Cu villiès (* 1695 v Soignies). Tento dvorní stavitel kurfiřta Maxe Emanuela, spojence Ludvíka XIV., zbudoval v první polovině 18. století Residenční divadlo, pověstný klenot jihoněmeckého rokoka, arcibiskupský palác Piosaque de Non, palác Preysingův a v nymphenburském parku u Mnichova zámek Amalienburg.

Víděň. Za její bohatou renaissanční architekturou stojí nejzvučnější jména italských architektů: Jacopo de Spacia, Francesco Pozzo, Pietro Ferrabosco, Domenico de Laglio. Je-li nejproslulejším stavitel vídeňského baroka Fischerz Erlachu, má přece kolem sebe souhvězdí neméně slavných Italů. Lucheri nakreslil plány tak zvaného leopoldovského traktu císařského hradu, jímž pak ostatní jeho části stylově přizpůsobil Lodovico Ottavio Burna-

cini, jehož Morový sloup na Příkopech je nejznámější perlou mezi vídeňskými pomníky. Giovanni Pietro Tencala je stavitelem nádherného paláce Lobkoviců, Nicolo Pacassi spolu s Gabrielem de Gabrieli zbudoval palác liechtensteinský s jeho pověstnou galerií. Pacassi je však kromě toho tvůrcem schönbrunnského zámku v jeho nynější podobě; schönbrunnské parky, pýchu Vídně, vytvořil Holanďan Steckhoven. Italové Anguisola a Marioni jsou autory prvního generálního plánu města, vypracovaného kolem roku 1704. O čtvrtstoletí později má Vídeň svého největšího architekta v italském mistru Donatu Felice Alliovi, jehož chrám Salesiánek je jednou z nejkrásnějších barokních okras města; od něho pochází též blízký klášter v Klosterneuburgu. Dvorní inspektor staveb za císaře Františka I. Jean Nicolas Jadot, baron de Ville-Issey, postavil pyšný palác, v němž později sídlila rakouská Akademie věd a umění.

Kassel. Dříve celkem nepatrný hraběcí zámek byl na počátku 18. století přebudován ve velkolepé sídlo podle plánů Delafosseových stavitelem Guernierim. Avšak základní architektonickou pečeť vtiskla městu rodina francouzských huguenottů Du Ry, jejíž tři generace tu stavěly v průběhu celého 18. století. Děd Paul Du Ry vystavěl chrám oberneustädtský, tak zvaný Kunsthaus a Oranžeriový zámek, jehož zahrady jsou dílem slavného Lenôtre a. Otec Louis Du Ry je stavitelem Katolického kostela a Musea Fridericiana. Konečně vnuk Simon Louis Du Ry vyzdobil město skvělou budovou kasáren gardového sboru, zámekem, radnicí, palácem patricijské rodiny Waitzů a auskou branou.

Mannheim nese stopy působení jiné slavné umělecké rodiny, v tomto případě italské: Galli de Bibiena. Jeden z Bibienů, Alessandro (* 1687 v Parmě), byl generálním architektem falckých kurfiřtů. Od něho pochází především nejvýznamnější barokní památka jihozápadního Německa, jezuitský chrám v Mannheimu.

Karlsruhe je právem pověstno umělým plánem svého rozložení, koncentrovaného kolem sídelního zámku. Plány k němu vypracovali hlavně Leopoldo Matteo Retti, synovec a žák slavného Frisoniho, jeho krajan Pedetti a pařížský architekt Delaguèpière.

Stuttgart. Retti a Delaguèpière jsou též staviteli nového zámku v této residenci, jehož výstavbu dokončil v napoleonské době Thouret.

Würzburg. Na konci 16. století působil zde holandský architekt Georg Robin, po němž se zachovala Juliova universita a její kostel, kdežto jeho Juliův špitál byl sto let po svém zbudování zničen požárem. Barokní stavbu karmelitského chrámu provedl Petriani.

Bonn má kurfiřtský zámek v bohatém barokním slohu podle původních plánů Enrica Zucallio, s nímž jsme se už sešli v Mnichově. Po roce 1715 byly jeho plány ještě rozšířeny Robertem de Cotte (* 1656 v Paříži), proslulým mistrem »stylu Régence«, spolubudovatelem pařížského Dómu Invalidů, jehož připomíná několik velkolepých staveb ve Frankfurtu n. M., Brühlu, Schleissheimu a j.

Koblenz je proslaven svým zámekem z druhé poloviny 18. století, skvělou památkou raného klassi-

cismu. Plány k němu navrhl geniální Michel d'Ixnard (* 1723 v Nîmes), jenž se z prostého zedníka vypracoval ve vůdčího architekta své doby. Stavbu paláce provedl podle jeho nákresů Antoine François Peyre (* 1739 v Paříži), známý na příklad svou účastí v soutěži na pařížskou Madeleine.

Tak bychom mohli projít všemi velkými i menšími městy střední Evropy a všude bychom našli v jejich tvářích stopy, vryté tam Italy, Francouzy a Holanďany. Nejslavnější stavitelská éra, barok, je v německém životním prostoru do velké míry představována stavitelskými rodinami Carlonů z Milána, Bibienů z Bologně a Luraghů z Ferma. Vedle těch, která jsme už uvedli, by bylo možno vypočítat ještě mnoho jiných neméně známých jmen: Santino Solari, Claudio Delevo, Valentino Pezzani, F. V. Raballiat, Nic. de Pigage, Clément Froimont, Michel Leveillé atd. atd.

Dovedl bych si představit, že by se v našich dnech sešli Němec, Francouz a Holanďan pod pomníkem Friedricha Velkého v samém středu berlínského Centra. Holanďan by mohl ukázat kolem sebe na Třídě pod lipami, na Marstall, na universitu a vidět tu všude práci svých krajanů. Francouz by se mohl zadívat na královský zámek, na Zeughaus, na kopuli Francouzského kostela v pozadí a říci několik slov o architektonické tváři Berlína. Ale zdá se mi, že vím, co by jim oběma mohl odpovědět jejich německý spolubesedník. Hled'te, pánové — mohl by říci — to je asi tak jako s pochodňovou štafetou. Zde stojíme na jednom z míst, kde Holandsko a Francie odevzdaly Prusku pochodň své stavitelské kultury. Bylo třeba, aby ji sem někdo donesl, a bylo nutno, aby ji tu někdo přejal a nesl dál. Dovést přijmout není v těchto věcech menší zásluhou než dovést d a r o v a t. Vidíte, zde jsme my jako příjemci dorostli velikosti vás jako dárců. A kdo je vnitřně spjat s tímto růstem, jako v tomto případě my Němci, ten bude docela přirozeně pociťovat a zažívat kamenné kouzlo tohoto místa jako pruské srdce Berlína — třebaš sem jeho stavitelé kdysi přivandrovali z Francie a Nizozemí.

věda a práce

S. Hala:

Hygienická výstava L. P. 1939

neboli

Boj proti Bacteriu Benziu HP

Kdyby se objevila nemoc, která schvácuje lidi bez rozdílu věku, pohlaví či životních podmínek a bez ohledu na jakékoliv tělesné i psychické dispozice; která se objevuje za každé roční doby, napadá lidi bleskurychle a končí vteřinovým přechodem z plného zdraví do definitivní, neodvolatelné smrti, vznikl by asi v nejširší veřejnosti obrovský poplach.

Příznáme, hodlající si zajistiti polehčující okolnosti dobrovolného přiznání, že tento úvod je pokrytecký, pokud jde o podmíněnou formu: kdyby.

Tato nemoc se objevila před několika lety, řádí na celém civilisovaném světě a vyvolala poplach, ovšem

ne v nejširší veřejnosti, nýbrž v tak zvaných zasvěcených kruzích: statistika ukázala, že škody touto nemocí způsobené jdou do miliard peněz — v nejlepším případě — a že nemoc usmrcuje na této zeměkouli každou čtvrt hodinu jednoho člověka, jenž mohl žít ještě dlouho, ve většině případů dokonce velmi dlouho. Každého dne umírá na novou nemoc skorem sto lidí, to jest na 3000 do měsíce, rovno 36.000 lidí ročně. Počet těch, kteří ujdou letálnímu průběhu choroby, je okrouhle desítinásobný (to je kolem 360.000), počet ztracených pracovních hodin jde do desítek milionů!

Tak vypadá bilance spojených automobilových neštěstí: auto versus chodec, chodec versus auto, auto proti autu.

Axiomatické dogma, že »všechno už tady bylo«, platí ovšem i na boj proti »bacterii benziu«, proti automobilové smrti, proti smrti, jež má místo kopy v ruce akcelerátor pod chodidlem: kampaň, jež se už léta vede proti zločincům a darebákům za volantem (a jejich tak říkajíc plnohodnotným protějškým na podešvích!!!), připomíná živě velká někdejší tažení proti alkoholismu a proti tuberkulóze.

Liší se od nich — jako všechny nové obdoby dřívějšího dění — rychlostí, průbojností a konciliantností. Kampaně proti smrti pod koly auta vycházejí jaksi podvědomě z názoru, že opravdový darebák nebo hazardér (ať už pěší nebo motorisovaný) nespadá pod péči propagandy dobré vůle a že starost o něho je smutným postupným údělem strážníka, soudce a dozorce vězňů (dokud nepřijdeme na to, že druhým trestem pro opilce za volantem může být jediné provaz). Kampaně se obracejí na průměrného člověka, to jest na směs dobrého předsevzetí a zapomnětlivosti.

Jak vypadá tisková stránka boje proti zbytečnému umírání, ukazuje částečně výstava, kterou uspořádal Autoklub v Praze. (Poslední události postihly přípravy k tomuto výsostně dobrému podniku, takže ne všechno, o čem zde bude řeč, mohlo být vystaveno. I tak je materiál ceny, jež by si zasloužila trvalého umístění na frekventovaném místě, jen namátkou: na nádražích?).

Citem na bezcitnost

Vykřičníkem a jeho obměnami (Zakazuje se! Tresce se! Přísně zakázáno!) operují na celém světě už jen tabulky odsouzené k nepovšimnutí, ať už stojí podle železničního náspu, hlásajíce, že tato cesta není cesta, nebo že »Kouření tabáku poblíže . . .«. (Nic ve zlém: naše dráhy nejsou zaostalé, viz velmi inteligentní texty o měsíci čistoty.)

Pražská dopravní policie, reprezentovaná skvělým plukovníkem S t a n k o a znamenitým úředníkem v. r. W e l n e r e m, připojila se četnými kursy a vydatnou pomocí při budování výstavy v Autoklubu plně k úřadům, které vědí, že doba misionářství láteřičiho a hřímajičiho minula. Jdou na bezcitnost citem — a proto většina plakátů, apelujících na svědomí lidí za volantem, ukazuje r a n ě n ě d ě t ě. I v Praze jsme viděli na nárožích obraz strážníka, jenž nese v náruči bezvědomé dítě. Pamatujete se?

Kodaňská policie se vrátila k tomuto motivu a připojila text, jenž upoutá rázem i dalšího odpovědného

činitele: totiž rodiče. Dánský strážník na obraze v životní velikosti drží v náruči bezvědomé, raněné dítě. V pozadí je vidět ujíždějící auto. Nade vším obrovský nápis:

JE TO VAŠE DÍTĚ?

(Podobný motiv mají i plakáty z Milwaukee, USA; text tam zní: »Je to váš hošík? Stop this slaughter — zadržte jeho vraha; při čemž slaughter, německý Schlächter, je něco mezi katanem, zabijákem a řezníkem ve zlém smyslu slova.)

»Je to vaše dítě?« se ptá dánský strážník, a i bezdětný pochopí, že je to otázka víc než jen identifikační. Je v tom kus výsledku obviněného. Obvinění zní: proč jste nenaučil své dítě opatrnosti? Proč jste opominul vstřípní dítěti tentýž zdravý strach před jízdou drahou, jak jste ho odnaučil sahat po britvě, po noži, po rozpáleném sporáku?

Odvyknot pobyt v jízdě dráze lze dítěti už ve věku neuvěřitelně raném. Pisatel těchto vět viděl na vlastní oči hošíka věku půl druhá roku, kterak při běhu za míčem, jenž mu vypadl z ruky, zůstal na okraji chodníku stát, jako by byl narazil na skleněnou zeď. Na udivenou otázku, jak si »tak malinký, mladý mozek« zapamatuje, že nesmí sám s chodníku, odpověděla jeho mladá matka (mimochoodem: matka po všech stránkách ideální a inteligentní) pozoruhodnou větou: »V takových věcech nelze čekat, až si to zapamatuje mozek. Zatím si to pamatuje zadeček.«

Léta, jež zatím uplynula, prokázala, že dítě neutrpělo nezbytným »připamatováním« zákazu nežádáního duševního traumatu. Nebojí se ulice a od chvíle, kdy absolutní zákaz vozovky byl změněn v zákaz podmíněný, lépe řečeno v povolení podmíněné pořádným rozhlédnutím na obě strany, je případ vyřízen: dobře a prospěšně pro obě strany (pro motoristy i pro dítě a osudy s ním spojené).

Snad byl tento konkrétní případ snadnější pro individuální vlastnosti vychovávaného i vychovávající (tak jaksi podle Goethova: »Děti už vychované by na svět přicházely — kdyby rodiče sami dost vychování měli . . .« — prosím, to není překlad Otokara Fischera!), ale jistě musí každý otec a zejména každá matka dokázat i na tomto poli výchovy opravdovou lásku k dítěti. (Mnoho zde koná a ještě víc, zejména na venkově, musí vykonat škola. Pražskými »hodinkami bezpečnosti«, kde dětem vysvětloval dopravu »dopřipravený« strážník, prošlo už mnoho desítek tisíc dětí a středoškolských studentek i studentů.)

Americká judikatura se ustálila skoro absolutně na odsuzování řidičů v případech, kde utrpělo úraz dítě. Zajisté to není správné. Myšlenkový postup, jímž soudy dospěly k svému názoru, je vyjádřen plakátem: »Šetřte života dětí. Zapomene-li dítě — musíš ty myslet za ně!«

Ironií na dospělé

Méně se ovšem úřady mazlí s dospělými, pokud jde o dospělé, a zejména, kde jde o rovnocenné partnery, kteří se stali rovnocennými — protivníky; čili: kde jde o bezpečnost automobilistů, ohroženou automobilisty.

Obrázek: Ze zatáčky se řítí vůz a už najíždí na předchozí vůz, jenž se při předjíždění dostal do tak zvaného protisměru. (Filologové: Pomóóc!). »Chudáčku, neviděls před sebe, vid'?'« ptá se soucitně text a

druhá věta sverpě odpovídá: »Nevidíš-li dopředu, nepi se tam!«

Obrázek: Soudce nad dvěma obžalovanými. Text: »Jezdi opatrně, uspoříš honit alibi.«

Dánsko si podává různé »postrachy« ulice a silnice širavými karikaturami: Drbna, která se nemůže odloučit od sousedky, sestupuje pozpátku do jízdni dráhy a strká svůj parádní klobouk rovnou nějakému koníkovi mezi zuby; blahobytný pán, jenž se zubí na sličnou dívku, leze rovnou pod tramvaj. Šofér upozorňuje skupinu hejsků, stojících na frekventovaném nároží: »Pánové, tak krásné sochy by měly stát ve špalíru.«

Údery do srdce

Propaganda počítá i se zarytými sobci mezi lidmi. Švédové vydali plakát: Záchraná stanice jede pro někoho. Text: »Nebudou musít zítra jet pro tebe?«

Obrázek: Lékaři s operačními maskami se sklánějí nad stůl. Volant, jež drží ležerně ruka v elegantní rukavici a pevně — ruka kostlivce. (»Nezapaluj si za jízdy!«)

Americký plakát se sugestivním obrazem hlásá: »Dálnicový veřejný nepřítel číslo 1: lajnar čili provazolezec.« Line je čára, jež rozděluje autostrádu ve směry.

»Think, before you drink!« (rozmysli si, než se napiješ) varuje jeden plakát, a »víš určitě, že nikam nepojedeš?!« ptá se smrt muže v řídicím obleku, muže, jenž sahá po sklenici.

V Přítomnosti byla jednou nadhozena otázka, hlavolam, zda motorisovaná smrt čekala, až lidé objevem asepsy, narkosy a imunisačních látek sníží úmrtnost v jiných úsecích. Zdá se, že dá hodně práce a starostí, aby motomechanisovaná smrt nepřekonala — smíme-li užít toho obrazu z Apokalypsy — staromódní smrt hippomobilní.

dopisy

O svatováclavské tradici

Vážená redakce!

V poslední době se počala u nás věnovat zvýšená pozornost otázce, co vlastně znamená pro nás svatováclavská tradice. Následkem státoprávních změn, k nimž u nás nedávno došlo, začali si také sami Němci všimnout našich národních tradic, podtrhující a doporučující, kterou tradici si máme postavit na oltář dějinné posily. Máme dvě významné tradice, které se staly posilujícím zdrojem národního uvědomění: tradici svatováclavskou a tradici husitskou. Čeští vykladači našich dějin z převážné části jednomyslně prohlašují, že svatováclavská tradice byla nezbytným předpokladem husitství, že tedy obě tradice lze a třeba také uvést v soulad a jednotu. Jiného názoru jsou Němci. Ti nám doporučují výhradně svatováclavskou tradici a zavrhuji tradici husitskou. V »Prager Zeitungsdienst« z 2. dubna se vytýká, že jsme se snažili vytvořit ze svatováclavské a husitské tradice konglomerát, což prý musilo selhat pro vnitřní rozpor obou tradic. Němci totiž spatřují v obou tradicích zásadní protiklad v národně-politickém smyslu: svatováclavská tradice jim je ztělesněním myšlenky zdárného začlenění českého národa do německého prostoru, zatím co husitská tradice představuje podle Němců ideu stejně rušivě jako sebevražedné nenávisti vůči Německu. Není pochyby o tom, že jedině nedostatečně osvětlení celé svatováclavské tradice může vést k tak rozdílným stanoviskům.

Na české straně byl učiněn pokus osvětlit podstatu svatováclavské tradice v »Přítomnosti« (č. 11). Autor tohoto článku, B. Axman, duchovní české pravoslavné církve, nerozebral tento problém v celé šíři a podstatě. Kreslí nám sv. Václava

jen po stránce náboženské jako »apoštola, který šíří víru Kristovu a který chce dát svému lidu pokud možno nejvíce z božského jeho učení jen za tím účelem, aby více lidí spolu s ním velebilo Boha.« »Nežádal prý však slávy a nehledal zisku pro sebe anebo konečně politický prospěch národa, nýbrž slávu Boží.« Autor sice podotýká, že křesťanská duše Václavova mohla zvládnout i problémy, před kterými tehdy český národ stál: jak upravit poměr k mocným sousedům v souvislosti s kulturní expanzí západu, dokončit pozvolné překřesťanění národa a sjednotit a upevnit vnitřní moc knížecí. Ale nadto nad všechno horoval o naplnění vyšších křesťanských ideálů. Takový výklad naprosto nestačí. Problém svatováclavské tradice je mnohem hlubší. Není sporu o tom, že také Němci, kteří nám doporučují svatováclavskou tradici proti tradici Husově, jednostranně přihlížejí pouze k určité stránce širokého problému. V dalším budu přihlížet k pracím Pekařovým, hlavně jeho »Svatému Václavu«.

Mluvíme-li o svatováclavské tradici, třeba rozlišovat mezi živým Václavem jako »knížetem« českým a »svatým« Václavem, ku kterému jako zástupci a plnomocnému vyslanci kmene českého u trůnu božího se obracely po celá století srdce našich předků, zvláště ve chvílích ohroženého státního a národního zájmu. Vláda knížete na zemi a vláda svěťce na nebi ovšem spolu souvisí, neboť bez Václava knížete nebylo by Václava svěťce. Avšak posmrtná role Václava svěťce je nepochybně v našich dějinách důležitější než krátká vláda knížete. Kdo neporozumí významu a dějinné úloze sv. Václava, neporozumí celým staletím našich dějin, zvláště době husitské. Václav svěťce je postavou přesahující rámec církevně-náboženský. Jeho kult byl a je posilou a útěchou naší ve dnech radosti i bolesti, avšak je to současné projev národního kulturního osamostatnění.

Hlavní zásluha »knížete« Václava je zrovnoprávnění národa českého s národy západní Evropy. Kníže Václav nejvíc přispěl k tomu, že národ český vešel jako rovnocenný a plnoprávný člen do společnosti západních národů kulturních. Před Václavem byli Čechové pověstní právě jen svou silou vojenskou a svou divokou bojovností. Lze najít o nich výroky jako »Čechy zuřivější než šelmy«, nebo »národ, jenž se nad jiné národy za divočejší samou povahou svou pokládá«. Tato surová energie se vybíjela však více ve vzájemných zápasech a nenávistech vnitřních, nedovedouc pravidlem sjednotit svou sílu proti cizině. Podle Josefa Pekaře tento fakt nám vysvětluje, proč staří Slované přes svou početnost a své schopnosti byli takovou měrou státně organizováni nebo ovládnuti cizinou. (Tato analogie platí také pro dnešní dny.) Zásluhou Václavovy křesťanské horlivosti doplnil však český národ svou obávanou sílu vojenskou i výzbrojí duchovní, čímž byl napříště ochráněn nebezpečí, že by v něm německý soused spatřoval vítanou kořist pro své panství, šířené pod záminkou boje za pravdu křesťanskou. Uvědomíme-li si, že z našich knížat a králů až do 13. století málokdo uměl čísti a psát, neboť to nebylo pokládáno za nezbytné pro výchovu příštího panovníka. Kulturní život Čech 10. století stál v mnohém směru výše než v 11. a 12. století. To je patrné také na sv. Václavu.

Legenda slovanská, mluvic o Václavovi, připomíná, že Bůh seslal takovou milost na něj, že rozuměl knihám latinským jako biskup nebo duchovní a že, když vzal knihy české nebo slovanské, četl v nich bez chyby. Mladý horlivec tím se stal zcela nepodobným kněžici a dědici trůnu, jak jej znala a chtěla mít doba. Jeho okolí si přálo mítí v čele kmene a státu ne zbožného učence, nýbrž knížete hrozného nepříteli a dávajícího přednost společnosti bujných dvořanů před obcováním s kněžimi a před modlitbami v kostelích. Z tohoto konfliktu pravděpodobně vyrostlo krvavé drama 28. září 929. Legendy o sv. Václavu, vypravující o činech a zásluhách jeho života, mluví o jeho učenosti, jež stojí v popiedí, o skutcích křesťanského milosrdenství v starosti o chudé, sirotky a vdovy a o tom, že násilím a lstí nikomu nic neodjal (což bylo lze napsati o málokterém panovníku v dobách, kdy moc byla sama právem nejvyšším).

Je důležité upozornit, že sv. Václava si netřeba představovat jako slepého fanatika myšlenky: náboženský zamčenec nepohlucje v něm úplné knížete sebevdomého národa, ani nevyhýbá se kompromisům, jež diktují okolnosti. Takovým kompromisům a službou povinnosti státní a knížecí byl podle Pekaře již jeho snátek. Lze uvést také jiné příklady, které svědčí o smíření povinnosti askety i knížete: hrubé roucho žimně nosil vespod, navenek však oděn byl rouchem královským, družinu svou netoliko nejlepšími zbraněmi, ale i oděvem tělo vyzdoboval. Je to zřejmé svědectví o skvělou reprezentaci a zdatnost vojenskou.

Pověst o křesťanské horlivosti a učenosti mladého českého knížete se roznesla brzo do zemí sousedních a nemohla zůstat bez hlubokého účinku na představu o povaze a významu jeho kmene a jeho země. Vyniknouti horlivostí náboženskou v službě Kristově znamenalo v inteligenci soudobé u všech křesťanských národů totéž, co by v řeči naší doby bylo vyjádřeno úsilím o nejvyšší cíle kulturní. Třídou inteligence tvořilo vsude tenkrát právě jen vyšší duchovenstvo, ono bylo vlastně duchovním, ba i politickým tmelem jednoty říšské a spolutvůrcem její politiky. Křesťanské usilování Václavovo, zpečetěné oběti

života, musilo přivodit zcela mimořádné postavení českého národa mezi slovanskými národy východu. Bylo-li namnoze násilné šíření křesťanství na východ do zemí slovanských jenom záminkou pro sobecké cíle dobytelské, musilo dobrovolně a radostně otevření země české nové pokrokové myšlenky učiniti Čechy nezranitelnými vůči nebezpečí takové politiky. K pověsti Čechů jako obávaného lidu vojenského připojila se i představa lidu, majícího křesťanské a vzdělané vůdce.

Prohlásili jsme, že hlavní zásluhou »knížete« Václava bylo uvedení českého národa jako rovnocenného a plnoprávného člena do společnosti západních národů kulturních. Avšak byl to teprve »svatý« Václav, který tuto zásluhu vpravil do další vlastního dějinného významu. Zavraždění zbožného a spravedlivého knížete rukou vlastního bratra bylo chápáno v křesťanském okolí jako mučednictví pro pravdu Kristovu. Kristian, když byl pověřen historií umučení sv. Václava, jása, že »ten blahoslavený vojin povstává z utrpení a potupy k slávě hojnější, stává se společníkem andělů, soudruhem apoštolů a dostává se mu věnce věčně se zelenajícího a půvabu krásy nehynoucí«. Sv. Václav vstoupil na nebesa mezi dvořany Hospodinovy. Myšlenka, že je to Slovan, prvý Čech v družině Hospodinové, který je nadán napříště mocí zázračnou, a pomoci nadpozemské že účastní jsou všichni, kdož vzývají jeho jméno, musila mocně zaujmout pozemskou družinu věrných jeho a dodávati odvahu úsilí jejich, »aby se ukázalo všem národům, že Bůh všemohoucí národu českému velikého svou dobrotou vychoval ochránce« (Kristián).

Třeba připomenout, že velcí národové západu se pyšnili a rostli od dávných dob slávou svých svatých, v nichž spatřovali tituly svého prvenství mezi národy. Nyní tedy mohli Čechové soupeřící národům pyšného západu popatřit jako rovným v tvář: dosáhli zajisté před světem i před Bohem stejného s nimi stupně národní urozenosti, stejného titulu kulturního šlechtictví — praví Pekař.

Kostelíky sv. Václava počínají chrániti hraniční pásy zemské na místech vojensky nejdůležitějších (na Dobeníně u Náchoda, na Brůdku u Kdyně ve Všerubském průsmyku), není významnějšího vítězství českých zbraní, aby se nezjevily věřícím bojovníkům v oblacích svatý patron zemský ve skvělé zbroji rytířské jako naděje úspěchu, královské koruně české se dává spočinouti na lebec sv. Václava — vzniká koruna svatováclavská — a národ český se stává národem sv. Václava. Hledáme-li příčiny této rostoucí úcty, shledáme, že jde o posvěcení všeho, co je národním uctívání nejdražší — jde o posvěcení patriotismu.

V tom je význam a dějinná síla tradice svatováclavské. Pro Komenského je sv. Václav předchůdcem českých mučedníků za pravdu Páně, Hus byl citělem sv. Václava a ti husité, kteří chtěli býti jen dokonalejšími katolíky, zachovávají úctu sv. Václavu neporušenou a nezmenšenou dál, ač někdy v protiněmeckém zabarvení. Doba vytváří tradici o sv. Václavu, dřímající se svými rytíři v nitru hory Blaník a připraveném vyjetí vojensky na pomoc ve chvíli nebezpečí. Jesuita Balbín, chvěje se o osud svého národa, ohroženého cizinou, kleká k vroucí modlitbě před sv. Václavem a z hlubin úzkosti se dere jeho »Nedej zahynouti!«. Ve světové válce pomáhal sv. Václav našim legiím. — Starobylý chorál svatováclavský, tato píseň naděje a útěchy, stará přes šest století, prosycena modlitbami věků, spojuje v jedné prosbě a myšlence nové národní pokolení s generacemi předků.

Jak již výše řečeno, Němci vyzdvihují svatováclavskou tradici proti tradici husitské. Při této příležitosti však také podtrhují, abychom přijali Pekařův výklad dějin proti výkladu Masarykovu. Je celkem známo, že Pekař odmítá ústřední myšlenku Masarykovy filosofie českých dějin, že smyslem těchto dějin je idea náboženská, příp. idea humanity, založená nábožensky. Proti tomu staví Pekař jako vůdčí motiv českých dějin myšlenku národní. Podle Pekaře je to síla a vůle národního vědomí, jež je nosnou silou, bijícím srdcem našeho dějinného života. Svatováclavská tradice pak — v témže myšlenkovém proudu — je výrazem touhy po nadpřirozeném posvěcení, po nebeském autorisování, po zbožnění citu a vědomí národního. Ta snaha spojití a smíření v jedno profánní a svaté, lidský národní a božské, musila mít nemalou sílu mravně výchovnou: nemohla dovolávat se pomoci svatého patrona národního, leč tam, kde modlitba její byla srovnatelná se zásadami práva a pravdy. V tom záležela nepochybně síla nábožensky ukázněné národní myšlenky, jakožto myšlenky mravní, jako programu práva, spravedlnosti a nenásilí. V myšlence svatováclavské — takto chápáné — jsou hodnoty, které odpovídají stále reálným požadavkům přítomnosti. Dr. O. K.

Lidová architektura a zednictví mistrů

Vážený pane redaktore!

Byl jste tak laskav a uveřejnil jste v Prítomnosti můj článek o lidové architektuře. — Ústředna společenstev zednických mistrů v Čechách poslala k tomu své připomínky, jež jste rovněž uveřejnil a na které považují v zájmu věci za nutné odpovědět.

Nemohu než trvat na poznatku, že příliš rozsáhlý stavební ruch vážně ohrožuje naše země, jejichž pole, louky a lesy se v hrozivé míře bezohledně mění v oplocené stavební parcely s vilami, domy, domky a chatami, většinou architektonicky špatnými, což uznávají i páni zednickí mistrů, přiznávajíce zároveň, že většina z nich by raději stavěla podle dokonalých projektů. Lze věřit, že chudý a prostý stavebník chce plány svého domku od zednického mistra zdarma.

Zajímavé však je, že právě ty nejjednodušší a nejprostší domky, kde zednický mistr dodal plány zdarma, jsou po architektonické stránce poměrně snesitelné a dobré. Ohavnost začíná tam, kde právě stavebník měl více peněz a kde chtěl dělat »lepšího« člověka. Je vidět, že špatnou architektonickou kvalitou v této vývojové fázi zavinuje spíš přebytek než nedostatek peněz a hlavně touha po falešné reprezentaci, tedy psychologická příčina.

Zcela souhlasím s páni zednickými mistry, že je zapotřebí »trvalého a systematického působení na mysl širokých vrstev lidových, systematické výchovy«. Můj článek o lidové architektuře, uveřejněný v Prítomnosti, měl být a byl právě částí této výchovy. Jestliže však páni zednickí mistrů chtějí tuto výchovu skutečně a vážně podporovat, pak musí nezbytně začít sami u sebe: začátek musí být v objasnění pojmů, co je architektura, co je stavitelství a zednictví, kdo je architekt a kdo je zednický mistr. Ústředna společenstev by měla doporučit členům svých společenstev, aby jednotliví zednickí mistrů, kteří architektonických studií nemají, neuzívali označení »architekt«, které mate a desorientuje stavebníky. Ať zůstanou dobrými zednickými mistry. Touží-li po titulech, ať si uvědomí, že označení »mistr« — z latinského magister, učitel — je přece titul velmi znamenitý. Zůstanou-li páni zednickí mistrů dobrými mistry svého řemesla, přiblíží se tím možná skutečně architektuře, to jest prostě a střízlivě účelnosti, tak jako jí byli blízcí starí poctiví zedníci našeho venkova, jimž ani nenapadlo dělat se sebe architektky. — Přestat klamat obecnost o své kvalifikaci, to bude nejlepší začátek lidské a mravně cesty k opravdové a pravdivé kultuře domu a bytu.

Páni zednickí mistrů mne podezírají, že »pod rouškou krásných slov a historických reminiscencí zakrývám pozadí svého projevu — boj o denní skývu chleba«. K tomu sděluji, že »krásná slova a historické reminiscence« nebyly rouškou, nýbrž vlastním obsahem mé sociologické a architektonické úvahy. Pokud se týče skývy chleba, sděluji, že jsem si svoji skývu od počátku opatřil jinak, poněvadž jsem viděl, že u nás z architektury spolehlivě a řádně živ být nelze, právě proto, že 97 procent staveb plánují stavitelé a zednickí mistrů. Již dávno jsem pochopil, že za těchto okolností může být u nás architektura kulturní činností, duševním sportem, ale nikoli normálním zaměstnáním. Kdybych však svým projevem, v němž slo o kulturní hodnoty, přece zároveň bojoval o skývu chleba — alespoň pro ostatní architektky, kteří chtějí ze svého zaměstnání žít — pak nevím, co by v tom bylo špatného. Domnívám se, že tito lidé, kteří mají často zvláštní nadání, studovali zpravidla střední školy s maturitou a jednu nebo dvě vysoké školy, pak prošli několikaletou praxí, mají snad také lidský a morální nárok, aby se svými schopnostmi a svojí prací přiměřeně živili. A konečně lid, i ten chudý, má také právo, aby jejich práce užíval — což není nedostupným cílem.

Děkuji Vám, vážený pane redaktore, za laskavé uveřejnění této mé odpovědi a doufám, že věc bude tím již skončena.

Ak. arch. Ladislav Žák

listárna redakce

Pan dr. Vaněček, docent Karlovy university v Praze, žádá nás o zjištění, že není totožný s docentem Vaněčkem, autorem dopisu v minulém čísle Prítomnosti, což tímto činíme.

**Rodinné vily ze dřeva, školy, ozdravovny a veškeré dřevěné konstrukce staví
Dřevostavby Kolowrat, Dianaberg-Přimda. Pražská kancelář: Praha II., Národní 30n. Tel. 32347**

Svět knih

KULTURNÍ ZPRAVODAJ

Roč. 9. Číslo

18

V. Zeman:

TOUHA

*Dech hodin rostál nad mým snem
a odplížil se zloděj čas.
Zas skrivanů hlas zvoní dnem
ach, dej mu, aby neuhas.*

*Zas poli v zrání tajemném
se chvějí písní starých žní,
jež zaznívala pradávnem,
než ztichla v tísni podzimní.*

*ach dechni v oheň ztlumený,
ať vzplane v prudký jarní sen.
Až šlehneš, země, plameny,
nad nocí mou se sklene den.*

»Studentský časopis«

NOVÉ KNIHY

DALŠÍ SVAZEK LIDOVÉHO VYDÁNÍ DÍLA KARLA ČAPKA

Sešitové vydání díla Karla Čapka, zahájené slavnou románovou trilogií *Hordubal*, *Povětroň*, *Obyčejný život*, pokračovalo již k sešitů čtrnáctému a přineslo již dvě první románová díla zmíněné trilogie. Podobně jako román *Hordubal* vychází i *Povětroň* zároveň s ukončením v sešitech také v kompletním svazku. Cena tohoto kompletního svazku pro odběratele lidového vydání je pouhých 16 K. Odběratelé mohou si opatřit na tento svazek i vkusně vypravené celoplošné desky s dvoubarevným tiskem na titulní straně, které stojí jen 5 K. *Povětroň*, považovaný za jedno z epicky nejdramatičtějších, psychologicky a formálně nejšťastněji řešených a nejdůmyslněji komponovaných prací K. Čapka, stává se tak v rámci sešitového vydání Čapkových díla přístupný nejen obdivovatelům vypraveného umění, jednoho z největších našich umělců slovesných, nýbrž celé obci čtenářské.

FEUILLETON

FRANTIŠEK KOVÁRNA: DOZDÍLY DUŠÍ

Přiznává se, že jsme pokládali za povinnost našeho denního tisku odpovědět na slova o našem národě, která zazněla z úst hlavy dnešní Itálie a zaryla se hluboko do mysli našeho lidu. Netanulo nám na mysli nějaké plané a slovní odmítnutí, ale odpověď vyvážená z hlubin svědomí a zároveň diktovaná národní ctí a hrdostí, kterou dovede pochopit právě německý národ, zakotvující v těchto pojmech vlastní život. A domníváme se, že každé uhýbání odpovědi, kterou si vymáhá národní čest a hrdost, může způsobit jen zmatek v představách lidu, který si nemůže nechat taková slova bez odpovědi, protože je mu život národa více než pouhým životem, než životním standardem nebo blahobytem, než splněním pudů sebezáchovy, splněním fyzických a fyziologických úkolů mezi kolébku a hrobem. Právě

Poslání velkých a malých národů

Mají-li velké národy a velké státy možnost — a mravní závazek — uplatňovat a šířit pokrok úměrně s prostředky své síly nebo bohatství, mohou zase malé národy daleko snáze zvládnout kulturně sebe jako celek. To se týká nejenom kultury rozumu, ale především také kultury ducha a povahy. Ta zejména musí být opravdová, aby uchránila před jakýmkoliv rozkladnými vlivy. Malé kulturní národy zpravidla svým životním úsilím předbíhají dobu a jak učí zkušenost, přinášíjí lidskému pokroku těžké oběti. Ani to nesmí mýlit. Život je vývoj a boj a každý krok dál musí být něčím vykoupěn. Někomu určil osud být tvůrcem, jinému zase divákem, ale i děti diváků se mohou stát tvůrci.

Vladimír Groh (ve *Vědě a Životě*)

NOVÉ ČÍSLO KRITICKÉHO MĚSÍČNÍKU

Nové 4. číslo letošního ročníku *Kritického měsíčníku*, uvedené závažnou, programově zaměřenou statí Bohumila Mathesia *Cesta k velikosti*, ukazující na nové úkoly poesie a básníků, přináší vedle řady ukázek ze současné lyriky polské obsáhlé stati redaktorky O. Liffkové *slovníku šaldovského* a přehled současné prozaické a essayistické tvorby, jak se odráží v kritickém průhledu. Václav Černý, zdůrazňující v redakční poznámce, že *Kritický měsíčník* zůstane věren zásadám, směrnicím měřítkům i kriteriím, jež přijal za své, to je boj proti prostřednosti a zvýšenou péčí o české umění, píše tu o nové knize Ferdinanda Peroutky *Osobnost, chaos a zlozvyky* a o posledním románu Karla Čapka. *Kritické referáty* o nových knihách původní prózy (Nový, Rezac, Klíčka, Prokůpek), píše Karel Polák, J. Šup a B. Novák. Číslo je doplněno několika většími poznámkami, z nichž zvláštní pozornosti si zaslouží Šupova *K psychologii epitheta* a Kovárnova *Rozdíl duší*. Cena čísla je 3 K.

NOVÉ ČÍSLO VĚDY A ŽIVOTA.

Právě vyšlé, osmé číslo časopisu *Věda a Život* je uvedeno krás-

nou, historicky založenou perspektivou Vladimíra Groha: »Malý národ«, otevírající nám pohled do dramatu dějin a poukazující na úlohu, kterou v něm hráli malí národové. Vedle Grohovy úvodní stati, vyznívající v povzbudivou chválu malého národa i jeho kulturní tvořivosti, je tu zajímavý, dokumentárními obrázky doplněný článek V. Neumanna *O zrudách a zrudnostech*, statí Mirko Nováka *Estetická skutečnost*, aktuální článek Konrada Hrubana o dálnících a krásný feuilleton *Život vsudyprítomný*. Bohatý a závazný obsah čísla, přinášejícího také pokračování *Základů* (Bělehrádkovo ujednání o buňce) je velmi zpestřen zajímavými poznámkami ze všech oborů vědních. Cena čísla je 45 K.

O DNEŠNÍM NĚMECKU. Pražské nakladatelství Orbis vydá koncem tohoto měsíce aktuální vědeckou publikaci několika českých spolupracovníků, která bude naší veřejnost informovat o politických, hospodářských, sociálních, technických a výchovných zařízeních národně-socialistického Německa. Do knihy přispěl: prof. Vysoké školy obchodní dr. Mertl, prof. dr. Schneider, doc. dr. Krejčí, inž. Hlavatý a dr. Stádník.

proto připínáme na okraj slov o našem národě vlastní odpověď. A tu, řekněme, že jde nejprve o nedorozumění, vyplývající z rozdílu duší. Německý národ nám zde rozumí patrně víc, jak svědčilo chování jeho armády, která dovedla respektovat dřívější odporce. Protože se i v německém národě vymezuje značné místo gestu, musíme přece jen předpokládat rozdíly gesta severního a gesta jižního, gesta německého a gesta italského. Zde stačí vzít si za svědky umění a literaturu. Italské umění je dekorativní a dekorativní záměr znamená ve výtvarném projevu totéž co řečnická, retorická osnova v poesii. Retorika v poesii, kterou uskutečňuje sám zvukový a vypracovaný jazyk ve své literární podobě — jak retorické nám připadá i Pascoli, jak neunikl retorice »republicanarie«, fragmentaristé, ani futuristé! — retorika a dekorativnost tlumočí v umění, co znamená v jiné poloze gesto. Ať se nás jakkoliv dotýkají slova řečená o našem národě s přízvukem ortelu, nemusíme tvrdit, že se italské gesto podobá

obsahem tomu, co míníme gestem u nás. Známe na štěstí d'Annunzia, retorického básníka a muže gesta, obyčejem z jeho výkonů za války a zejména z jeho letu nad Vídní dovedli vytušit, že je pro italskou duší gesto plamen, na němž se rozehrává k statečnosti, že je retorika prostředek, kterým se vmlouvá do činů. Víme také, jak osamocené působí v italské literatuře Pirandello, odhalující individuální i sociální tragikomiku gesta, a víme, že mohl k tomuto postoji dojít jen z pudy regionální literatury, se své Sicílie a proti vltalské literatuře rázu d'Annunziová nebo i Papiniho a že mohl získat tomuto postoji ozvěnu jenom v letech po válce. A nezapomínáme ani, že se v Itálii před černými košlemi nosily košile garibaldiho. Všechny ty věci si uvádíme na mysli, abychom cítili, že je cesta k činům v Itálii a cesta k činům u nás, kde se rodí tak málo dobrých řečníků, docela různá, čímž právě mohlo vzniknout nedorozumění a nepochopení, jehož jsou ta tvrdá slova o našem národě výrazem. Vzpomí-

J. Šup:

K PSYCHOLOGII EPITHETA

Jazyk novinových reportérů charakterisuje mimo jiné i množství epithet. Reportáž bez celých hrstí epithet by asi byla — podle jejich názoru — málo chutná a jedlá, jako vánočka bez rozinek. Hospodyně však zná bezpečnou míru, kterou nesmí ani v rozinkách překročit; tu jí udají váhy. Reportéřům by tu míru udala velmi jednoduchá úvaha, jen malá námaha mozku — ale je asi pohodlnější hledat další epitheta než uvažovat o světlých stránkách a výhodách středmosti nad obžerstvím. Proto naleznete jen málo referátů o porotách, v nichž by nebyl rafinovaný vrah, vraždící chladnokrevnou rukou a bestiálně svou ubohou a nevinnou obětí. Stejnou spoustu epithet naleznete i v referátu sportovním, v reportáži o návštěvě krále či jiné hlavy státu, krátce všude. Reportéři nás už na to navykli tak, že více podvědomě klouzáme očima po slovech, už tisíckrát čtených právě v obdobné souvislosti, a proto nic neříkajících. A nevíšmáme si jich. Ale reportéřská fixní idea potřeby epithet trvá dále. Jsou však novinářská epitheta, která znamenají něco víc než jen snahu po efektním vylíčení a po nich už se naše oči vzpirají jen mechanicky klouzat. Epitheta totiž

nám si mimoděk na jeden zážitek z Itálie. Musil jsem spatřit v roce 1924 v jakési vesnici u Florencie a když se hostinský dověděl, odkud jsem, s mnoha slovy a mnoha gesty mi vypravoval o našich legionářích. Setkal se s nimi na frontě a byli mu udivujícím vzorem statečnosti, přesahující lidské meze. Byl jsem pochopitelně potěšen tímto vysvědčením, jež dával našim lidem prostý italský člověk, ale z jeho líčení jsem naše legionáře nepoznával. Bylo na nich něco cizího. Ovšem, neboť si je bývalý italský voják mytologisoval podle zákona své národní duše a tím už proti způsobu české statečnosti, která se neopírá o mytologii. Je-li italská představa statečnosti průsečnicem a výslednicí gesta, retoriky a mytologisace — jak jsme stále na půdě antického Říma! —, bylo by pošetilé čekat z této strany pochopení pro situaci, v níž jsme se chovali tak, jak jsme se chovali. Nechceme se však jenom vmluvit a omluvit rozdíl duší, rozdíl mezi vzpruženými statečností v Itálii a u nás, ba dokonce

dovedou také dát celé zpráve tón, zabarvení — a na ten tón přehnaného nadšení či střízlivého uznání jsme dnes zvláště citliví. Je možno říci o přehlídce, že to byla »skvělá podivná na bezvadně vyřízené řady zdravím kypících těl, jásavě pozdravované přihlížejícími zástupy«, a je stejně dobře možno o ní prostěji říci, že »řady vojska ukázněně procházely přihlížejícími špalíry občanů«. Je možno o příjezdu významné úřední osoby říci, že »hostu letěly vstříc nadšené pozdravy zástupů rozjásaného občanstva«, a je stejně dobře možno prostě a bez nabubřelosti zavádějící podlizavostí říci, že »byl občanů hlavního města uctivě vítán«. A tak dále, v příkladech by bylo možno pokračovat.

I epitheton má svou psychologii — i psychosu. Měli bychom uložit našim reportérům, aby o ní trochu přemýšleli. Bylo nám řečeno s několika stran velmi rozumně, že od nás nikdo neočekává nadšení tam, kde je nám nutno se smířovat se skutečností. Ti z nás, kdo toho potřebovali, byli správně poučeni, že úcty druhých si nezískáme překotným hrbením hřbetů, ale mužně přímým poměrem k událostem a nové situaci. Platilo to i pro tiskové reportéry. Jsou taci, kteří podle toho jednají, a jsou jiní, kteří si chtějí vysloužit právě opakem pochybné ostruhy pro sebe či pro svůj list, málo dbajíce, zda skreslí obraz vlastností českého člověka právě v očích pozorovatelů, na nichž nám musí hodně záležet. Jsme přesvědčeni, že hýččením v epithetech si u Němců ty ostruhy nevyslouží — jsou příliš realističky založeni, aby nedovedli rozeznat prázdnotu bombastičnosti od prosté přímosti. A u svých čtenářů si je svou úspěšnou píli nevyslouží teprve. Stojí proto opravdu za to, zamyslet se nad psychologií epitheta. Pro novináře i pro ty, kdož reportáže čtou. Psychologie a psychosa epithet řekne hodně i o psychologii a psychose těch, kdo jich užívají a naduševají.

»Kritický měsíčník«

v jistém smyslu ta tvrdá slova o našem národě vítáme jako příležitost k zpytování svědomí, stále ovšem v přesvědčení, že bychom mohli sotva kdy svým chováním uspokojit italský životní postoj. Jako v každém národě i u nás jsou lidé a jsou polohy, kam padnou ta tvrdá slova právem jako memento a doufejme, že zasáhnou i svědomí. A právě proto, že věříme ve zdraví svého národa, nejen ve zdraví, ale i ve statečnost, která byla nejjednou osvědčena, zejména lidem a muži z lidu za osudových událostí, nechceme se tvrdým slovům, vysloveným z jiného postoje, než je náš, uhnout. Nechceme se vymluvit ani naši příslovečnou střízli-

POZNÁMKY

Jan Mukařovský:

PRŮZA KARLA ČAPKA JAKO LYRIČKA MELODIE A DIALOG

III. Ty že jsi krásná? Proč krásná? Jsou krásné vlasy, které tě jen tíží? Jsou krásné oči, které zavíráš? Jsou krásné rty, do kterých se jen koušeš, aby to bolelo? Co je to, nač je to, být krásná? (R. U. R., dějství třetí.)

Já žaluju vědu! Žaluju techniku! Domina! sebe! nás všechny! My, my jsme vinni! Pro své velikášství, pro něčí zisky, pro pokrok, já nevím, pro jaké náramné věci jsme zabili lidstvo! Nu tak praskněte svou velikostí! Tak ohromnou mohylu z lidských kostí si nepostavil žádný Džingischán! (R. U. R., II. akt.)

Může také jít o opakování intonačního motivu, nesené a podporované vrácením se nějakého slova, gramatického tvaru (na př. imperativu), částice (na př. záporu):

Kdo by stál nahoře nad lomy, viděl by celou ves jako na dlani; viděl by dítě, jež křiče a vzykající utíká domů; viděl by vyběhnout drobnou mužskou postavu a spěchat po vsi s rozčileným chvatem mravence. (Boží muka, Hora.)

Bože, osvit Domina a všechny ty, kdož bloudí; znič jejich dlo a dopomoz lidem, aby se vrátili k starosti a práci; zadrž před zkázou pokolení lidské; nedopusť, aby vzali škody na duši a těle; zbav nás robotů, a chraň paní Helenu, amen. (R. U. R., dějství první.)

Ach, Helenu, Robotku Helenu, nikdy tedy tvé tělo neoživne, nebudeš milenkou, nebudeš matkou; tyhle dokonalé ruce si nebudou hrát se zrozenátkem, nevidíš svou krásu v kráse svého dítěte — (R. U. R., dějství první.)

Intonační schema jednou vytvořené může však v povědomí (nebo spíše: podvědomí) básníkův utkvět jako trvalá formule, jež se může vyskytovat i na vzájemně velmi odlehčích místech jeho děl; taková formule stává se trvalou součástí básníkovy reportáží tvárných prostředků. Tak na př. v povídce »Hora« (Boží muka) nacházíme — na začátku jedné z kapitol — větu: »Smutnější než noc je úsvit dne«. Je v ní slovosledná inverze: věta začíná doplňkem. Právě proto, že jde o začátek textového úseku, není k inverzi dán důvod kontextem předcházejícím, a větná konstrukce působí proto jako intonační útvar, vyvolaný toliko záměrem uměleckým, jako melodický motiv, chceme-li. A týž melodický motiv sledujeme — opět na začátku, tentokrát celé povídky — v »Historii beze slova« (Boží muka): »Hluboké jsou lesy v noci jako beze dna tuh...«

Podobně celý intonační útvar již výše citovaný:

Kdo by stál nahoře nad lomy, viděl by celou ves jako na dlani; viděl by dítě, jež křiče a vzykající utíká domů; viděl by vyběhnout drobnou mužskou postavu a spěchat po vsi s rozčileným chvatem mravence. (Boží muka, Hora.)

vosí. My se jich prostě nebojíme, pro náš národ orletem nejsou a obsahují-li při rozdílu postoje obou národů něco platného a závažného také pro nás, i to si musíme vyřešit, nalézt a zařadit na svém a ze svého nebo ze svého a na svém překonat, počínaje patrně právě onou filosofií stařečků, kteří se mohou žít a zdraví procházet v parcích. A je-li v oněch slovech, vyvěrajících z nedorozumní, obsaženo i něco jako rána, které se nám dostalo v těžké chvíli, i tu ránu přijímáme jako výzvu, na níž musíme odpovědět vlastním osudem, ale ne italsky, ani německy, nýbrž česky.

»Kritický měsíčník«

vyskytuje se v dalším kontextu téže povídky, na místě od prvního odlehčím, beze vsí spojitosti s citátem prvním, ještě jednou v této podobě:

Jevíšek pohlížel blankytně, krátkozrace na své hosty; viděl Pilbauera nepohnutě dumat s očima sklopenými, jako by něčeho vzpomínal; viděl Slavíka hrzytí se hořem vyčítek a sebemučení; viděl komisaře, jak zmorněn, znaven poklesá smutkem a slabostí chorého dítěte (tamtéž).

V obou případech opakované sloveso »viděl (by)« uvádí jisté intonační schema několikrát opětně; dvojitý výskyt takového útvaru není však v nijak vzájemné souvislosti, druhé z těchto míst nasměřuje k tomu, aby čtenář byl nějak připomenuto místo první.

Jinak je tomu v případě následujícím, vzátem rovněž z povídky »Hora«. Nacházíme v ní tuto pasáž:

»Tolik je vás?« mluvil hlas se svrchovanou hofkostí. »To je hanba! Co si teď počnu? Bože, ó Bože, co si počnu?«

Jevíšek ustrnul v bolestných rozpacích.

»Ježíši Kriste,« bědoval hlas, »co si teď počnu? Obklíčil horu... Kriste Ježíši!«

Světelná bělost naplnila srdce Jevíškovo. »Pane,« začal chvělivě. »Co si teď počnu,« třásl se v mlze hlas. »Jsem ztracen! ztracen! ztracen! Ó Bože, jak je to možno!«

»Pomohu vám, pane,« zvolal Jevíšek chvatně.

»Zradit mne chcete,« zaúpěl hlas. »Otče náš, jenž jsi na nebesích, posvět se jméno tvé, přijď království tvé, buď vůle tvá... vůle tvá... Dej mi uniknout! Bože, dej mi uniknout!«

Strídají se zde proslavy stíhaného zločince se zminkami o Jevíškovi nebo s jeho promluvami. Zločincův part je při tom nesen stále opakovaným intonačním motivem o dvou vrcholech: »Tolik je vás?« — »Co si počnu?« — »Ježíši Kriste!« — »Co si teď počnu?« — »Obklíčil horu« — »Kriste Ježíši!« — »Co si teď počnu?« — »Dej mi uniknout!« — »Dej mi uniknout!« Jak zřejmo, je intonační motiv podložen různými skupinami, z nich některé se opakují víc než jednou; jsou to zejména skupiny: »Co si (teď) počnu?« a »Dej mi uniknout!«.

Nuže, tyto slovní skupiny se vracejí v povídce ještě na jiném místě, krátce po pasáži shora uvedené, takže jejich první výskyt je ještě v svěží paměti čtenářově. Nejsou však již pronášeny zločincem, ale myšleny ve »vnitřním« monologu unaveným policejním komisařem, jenž si sám sebe představuje jako malého školáka v třídě před přísným učitelem: »Kriste Pane, kam se mám schovat? Co si počnu? Dej mi uniknout, Bože! Dej mi uniknout! Zde jde o přímou narážku na scénu předcházející, narážku, jejíž účel je kompoziční: intonačního motivu je tu na větší rozloze textu využito jako součásti kompozičního půdorysu. Je to cosi jako wagnerovský leitmotiv, vyjadřující obdobu nové situace se situací dřívější. Bylo by lze na tomto místě navázat úvahu o opakování vůbec, netoliko intonačním, ale také slovním a zejména tematickým jako ustáleném a neobyčejně hojném kompozičním prostředku Čapkově v próze i v dramatu; spokojíme se jediným příkladem jako náznakem; poskytuje nám jej opět povídka »Hora«, kterou jsme se právě zabývali: na začátku i na konci této povídky vyskytuje se motiv mrtvoly, roztržitého pádem a ležící tváří k zemi; v prvním případě je to mrtvolá oběť zločinu, ležící pod skalní stěnou u vesnice, v druhém mrtvola vrahova, jež leží pod skalou kdesi v lese; mezi obou situací proběhl děj povídky; vrah byl odhalen a sám se potrestal — opakovaný motiv svým návratem jen ještě více zdůrazňuje proměnu situace, jež se během vyprávění udála.

Probrali jsme opakovaný intonačních motivů jako tvárný prostředek Čapkovy slohu; je nyní na řadě prostředek druhý, opakovaný: kontrast, vznikající bezprostřední — a záměrnou — kon-

frontaci různých, navzájem ostře odlišných intonačních schemat. Uvedeme příklad:

»Zdalo se mu na výsost poetické, že Lída utekla: byl v jakési extasi; radoval se bez míry a ani si neuvědomil, že je sám a tich po celou noc.« (Boží muka, Lída.)

Na rozhraní hlavních věd tohoto krátkého textu vystřídají se postupně dvojčeka, středník, spojka »a«; každému z těchto přechodů odpovídá ve výslovnosti jiná intonační kadence; a tato rozmanitost, stavějící jednotlivé druhy kadenec ve vzájemný kontrast, je zde umělecky záměrná. Podobně i v dokladě následujícím je postaveno proti sobě několik intonačních útvarů:

Nic už ten obraz mi nezastře: Veliké tělo tváří v krvavém blátě, šileny v rozmach údů, jako by zase vyskočit chtělo — teď, ještě teď vyskočit a setřít si s čela kal! Ó jaký pohled! Dvě ruce tam žalují z ohavné rozbité hmoty, plny bláta. Ó bože, a píce tak lidské, ty ruce! Nic už ten obraz — (Boží muka, Hora.)

Nejprve klesající intonace až k dvojčecce, ještě jednou opakovaná v pasáži před následující čárkou; pak intonační gradace počínaje spojkou »jako by« až k druhému »vyskočit«; potom intonace monotonní, členěná v několik úseků, uzavřená mězí dvoji opakovaní slova »ruce«, jež je po prvé dáno jako úvodní intonační vrchol, po druhé jako závěrečná kadence; na konec opakování začátečních slov odstavce, jenže beze slovesa — intonační to efekt nezauvážené intonace větné.

Umělecký záměr, jak zřejmo, směřuje v obou uvedených příkladech k nakupení co nejrozmanitějších útvarů intonačních na rozloze textu co nejmenší. Přihlazuje se ovšem také, že sdružení intonací navzájem odlišných se několikrát opakuje, takže vzniká pravidelný vzorec — cosi jako intonační strofa; tohoto prostředku užívá zejména Čapkův dramatický dialog i monolog. Tak na příklad:

Helena: Já jsem se Robotů bála.

Domín: Proč?

Helena: Že nás budou třeba nenávidět či co.

Alquist: Stalo se.

(R. U. R., dějství druhé.)

Zde nezávisle na osobách, pronášejících jednotlivé narážky, vzniká intonační útvar, jenž narážky navzájem spojuje: delší intonační úsek je dvakrát vystřídán kratším. Příklad z dramatického monologu:

Kriste Pane Bože, opatruj mého Petra. Marie, matko milosrdstvenství, smiluj se nade mnou a ochraňuj mé děti. Kriste Ježíši, vrať mi mého Petra. Marie, Matko Boží, oroduj za mé děti. Ježíši ukřivžovaný, smiluj se nad mými dětmi. (Matka, dějství druhé.)

Strídá se tu pravidelně intonace vokativu s intonací zvolací věty; střídání této dvoji intonace vyvolává — umělecky záměrné — dojem litanie, jehož stopý bychom našli u Čapka velmi často; jeť litanie klasickým vzorcem intonačního půdorysu, založeného na kontrastu.

Jako poslední doklad uměleckého využití intonace u Čapka připomínáme aplikaci »ptačí řeči«, t. j. intonačních schemat ptačího zpěvu podložených slovy, ve hře »Loupežník«:

1. Pták: No toto, no toto, jejej! To je, to je, to je, co?

2. Pták: Čilý kluk, čilý, čilý, vid? Čilý jako mník, vid? vid?

3. Pták: Kluku, kluku, kluku! 1. Pták: Co to? Co to? Mimi, chodí ti po bytu, po bytu cizí pán!

3. Pták: Kuku! Kuku! Mimi: Co tam dělá?

2. Pták: Vidí byt, byt, byt!

4. Pták: Pátrá, pátrá. Mimi: Ach, ptačkove, co mám s ním dělat?

2. Pták: Nic, nic, nic. Líbí se ti vid?

4. Pták: Párek. 1. Pták: Neradím. Toho ne, toho ne, i toto, Ani za nic!

(Pokračování přístě.)